Літаратурная Беларусь

Выпуск №3 (127)
(сакавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Як бачым, наша беларуская справа не безнадзейная. Жыло і будзе жыць наша беларускае мастацкае слова. Слова беларускае!

Верай і праўдай

З выступлення на XVII З'ездзе Саюза беларускіх пісьменнікаў

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Падумаў сабе, гледзячы на залу: гэта ж сярод калегаў, дэлегатаў З'езда, шмат малазнаёмых, нават шмат незнаёмых зусім.

Што і радуе, і адначасова бянтэжыць. Радуе, бо нягледзячы на няпростае становішча нашай пісьменніцкай арганізацыі, яна, тым не менш, папаўняецца, расце. Бянтэжыць, засмучае тое, што праз адсутнасць неабходнай матэрыяльнай базы Саюз не мае магчымасці нармальна ажыццяўляць сваю статутную дзейнасць, а гэта значыць — не толькі распрацоўваць літаратурна-культурніцкія праекты і праграмы, праводзіць канферэнцыі, «круглыя сталы», семінары, прэзентацыі, вечары памяці і г.д., але, апрача ўсяго гэтага, не ў стане ствараць умовы, спрыяць таму, каб яго сябры маглі асабіста сустракацца, бачыцца, раіцца, дзяліцца сваімі задумамі і планамі, інакш кажучы: мець пэўную апору і стымул у сваіх творчых і чалавечых узаемастасунках. Вядома, пісьменніцкая справа — справа найперш індывідуальная, так бы мовіць, аднаасобніцкая, але ж… Прывяду — замест вядомага выказвання Антуана Сэнт-Экзюперы пра вартасць нашых сустрэч-узаемін — уласныя радкі:

Сустрэчы — не проста збліжэнне:
ідзе праз іх шум і тлум
узаемапамнажэнне
нашых душ і дум.
Сустрэчы — не проста збліжэнне:
яны — антыпод адчужэння…

Згадваецца, з якім адметным пачуццём гаварыла і пісала пра нашу людскую і пісьменніцкую

сябрыну (яе любімае слова) Ніна Мацяш. І нават была пагадзілася ўзначаліць абласное аддзяленне Саюза і з самаахвярнай адданасцю выконвала гэты абавязак. Ведаю, як непакоіўся за лёс нашага творчага аб'яднання, за нашыя ўзаемадачыненні Народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч. Пра гэта заўсёды заходзіла размова, калі наведвалі яго, цяжка хворага, мы з акадэмікам Радзімам Гарэцкім.

Мінулы год, памятаеце, лічыўся годам культуры. Чаму менавіта так лічыўся і чым такім адметным вызначыўся, увайшоў у гісторыю? Цяжка сказаць, бо нічога вартага, значнага ў гэтым «культурным годзе» не адбылося. А магло б адбыцца. Магла б мець месца, як мінімум, адна важная, вартая «Году культуры» падзея. Якая? Адмена распараджэння аб канфіскацыі Дома літаратара і вяртанні яго законнаму ўладальніку — Саюзу беларускіх пісьменнікаў. Не толькі маю маральнае права, але і мушу пра гэта гаварыць, бо ў траўні 1976 года разам з Максімам Танкам і Іванам Шамякіным у прысутнасці кіраўнікоў рэспублікі прымаў урачыста ключ ад будаўнікоў. Меў непасрэднае дачыненне да абжывання новага будынку, быў сведкам, як Дом станавіўся неўзабаве вабным цэнтрам не толькі літаратурнага, але і грамадска-культурнага жыцця Мінска. Даводзіцца вось пра гэта гаварыць у мінулым часе.

Пры ўсім пры тым пішам, друкуемся… А што, шаноўныя калегі, чытаем на сённяшні дзень? Што, каго? Што, каго перачытваем? У дадзеным выпадку атрымалася неяк так, што я перачытваў і чытаў у асноўным нашу публіцыстыку. Ці ні кіруючыся парадай свайго шматгадовага сябра, таварыша і паплечніка Ніла Гілевіча, што «не перачытваючы — усенародна — Купалу, мы да беларускай Беларусі не дойдзем», пачаў з артыкулаў Янкі Купалы. Перачытаў іх у адной з самых маіх дарагіх і яшчэ да таго ж зручных для карыстання кніг — выдадзеным у 1993 годзе томіку пад назвай «Жыве Беларусь», з прадмовай і каментарамі Вячаслава Рагойшы. Затым перачытаў, з тымі ж цікавасцю і пранікненнем, публіцыстыку Максіма Багдановіча, змешчаную ў трэцім томе новага збору яго твораў і дапоўненую ўдала аднайменным пасляслоўем Уладзіміра Конана (2001 год). Тут жа падаспела кніжыца, на светлым пераплёце якой значылася выразнымі шрыфтамі: «Максім Гарэцкі. Публіцыстыка 1918–1919 гг. Смаленск–Менск–Вільня». Не мог не згадаць і згадаў, асвяжыў у памяці старонкі зборнікаў Васіля Быкава «Праўдай адзінай» і «На крыжах». Апошні, дарэчы, адкрываецца памятным, у пэўным сэнсе гістарычным выступам пісьменніка на, зноў-такі, памятным, пятым З'ездзе нашага Саюза. Выступ, нагадаю, заканчваўся словамі: «Пакуль мы будзем з'ядноны па важнейшых пытаннях нашага жыцця і будзем гаварыць пра тое адкрыта, беларускі народ можа спадзявацца на добры лёс сваёй літаратуры».

Далей — болей. Пайшлі, перачытваліся, праглядаліся, чыталіся кнігі: «Апакаліпсіс па графіку» Алеся Адамовіча, «Які ён, шлях Беларусі, да дэмакратычнай дзяржавы?» Альфрэда Майхровіча, «У віры быцця» Ніла Гілевіча, «Перадусім Беларусь. Згадваючы Генадзя Бураўкіна» (укладанне і каментары Сяргея Шапрана), «Чарнобыльскія пантэоны: сны і явы» Эдуарда Збароўскага, «Саркафагі страху» Міхася Скоблы, «Карчаваткa» Міколы Гіля…

Гэтае перачытванне і чытанне было карыснае яшчэ і тым, што нагадвалі — своеасаблівы эфект лакмуса, — пра такія «неад'емныя рысы беларускай літаратуры, як высокае пакліканне, служэнне верай і праўдай беларускай справе, глыбокае ўсведамленне адказнасці за лёс свайго народа, роднай Бацькаўшчыны. У гэтым, уласна кажучы, і сэнс шчырага прызнання паэта:

Я адплаціў народу,
Чым моц мая магла:
Зваў з путаў на свабоду,
Зваў з цемры да святла.

Яшчэ адно, наступнае меркаванне. Адносна, так бы мовіць, зваротнай сувязі. У дачыненнях тых, хто піша, з тымі, хто чытае, хто, у прыватнасці, шануе і бароніць створанае намі. У свой час лабараторыя «Новак» правяла, на замову Саюза беларускіх пісьменнікаў, даволі грунтоўнае апытанне, прысвечанае культуры і асаблівасцям чытання грамадзянаў краіны. Вынікі, гэтыя самыя «адсоткі», выглядалі не вельмі суцяшальна. Ды небезнадзейна. Фіксаваліся ў полі чытацкіх зацікаўленасцяў такія моманты, як пэўны брэнд, імя аўтара, надзённасць тэмы. У чым мы і маглі пераконвацца нядаўна на рэальных прыкладах. Уладзімір Арлоў і Павел Татарнікаў цягам некалькіх гадзін узапар падпісваюць чытачам сваю кнігу «Айчына: маляўнічая гісторыя. Ад Рагнеды да Касцюшкі». Адной з самых важных падзей 24-ай Мінскай кніжнай выставы-кірмашу была аўтограф-сесія лаўрэата Нобелеўскай прэміі Святланы Алексіевіч. З вялікім ажыятажам прайшлі прэзентацыі — таксама з подпісамі-аўтографамі, — рамана Віктара Марціновіча «Возера радасці» і кнігі замалёвак з натуры «Радзіва Прудок» Андруся Горвата.

Ці вось яшчэ такі, іншага ўжо плану, красамоўны доказ запатрабаванасці беларускага літаратурнага, у прыватнасці паэтычнага, слова. Ведаю, колькі часу, энергіі, свайго вялікага артыстычнага дару прысвячае чытанню нашых твораў Марыя Захарэвіч. Гаворыць, як многа значыць для яе родная літаратура, наша паэзія. І з захапленнем распавядае, як людзі ўспрымаюць яе чытанне. Нездарма Васіль Зуёнак свой верш, прысвечаны народнай артыстцы, назваў «Голас». «Захарэвіч Марыя — беларускай паэзіі голас узнёслы!..»

Другі прыклад. Супрацоўнічаю з паэтычным тэатрам аднаго акцёра «Зьніч», які стварыла і ўзначальвае Галіна Дзягілева. І нязменна адзначаю з удзячнасцю той факт, што на сцэне тэатра ідуць, адзін за адным, монаспектаклі, створаныя на аснове тэкстаў беларускіх аўтараў. Нядаўна я прысутнічаў на яе спектаклі «Любіць», які быў паказаны ў актавай зале мінскай гімназіі № 74. Пасля спектакля сустрэліся з настаўнікамі, кіраўнікамі гімназіі. Намеснік дырэктара, яна ж выкладчыца беларускай мовы і літаратуры, Яніна Францаўна Ляўковіч выказала пажаданне, каб на нашым пісьменніцкім З'ездзе прагучала патрабаванне «дадаць яшчэ адну гадзіну на беларускую літаратуру». Яна ж і падзялілася цікавым меркаваннем: «Пры адпаведнай методыцы выкладання літаратуры вучні не толькі атрымліваюць абстрактныя веды, але праз беларускасць твора пазнаюць сваю краіну, яе гісторыю і яе сучаснае жыццё».

Яшчэ адзін факт. Аднадушна, з незвычайным эмацыйным уздымам успрымаюцца заўсёды нашыя паэтычныя творы ў песенна-музычным выкананні цудоўнай спявачкі-патрыёткі Таццяны Грыневіч-Матафонавай. Тое ж можна сказаць і ў дачыненні да іншых вядомых беларускіх бардаў.

Так што, як бачым, наша беларуская справа не безнадзейная. Жыло і будзе жыць наша беларускае мастацкае слова. Слова беларускае!

Сакавіцкая Рада СБП

15 сакавіка адбылося паседжанне новаабранай Рады ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». Першым намеснікам старшыні Рады паўторна быў абраны Алесь Пашкевіч, намеснікам — Усевалад Сцебурака.

Прыёмную камісію ўзначаліла Аксана Спрынчан, у склад камісіі ўвайшлі: Ірына Багдановіч, Пятро Васючэнка, Наталля Гардзіенка, Аксана Данільчык, Леанід Дранько-Майсюк, Віктар Жыбуль, Алесь Наварыч, Аляксей Рагуля, Усевалад Сцебурака і Ціхан Чарнякевіч.

Таксама былі абмеркаваныя вынікі XVII чарговага справаздачна-выбарчага З'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў і розныя іншыя пытанні.

Прэзентацыя «Чытанкі для маленькіх 2»

Прэзентацыя «Чытанкі для маленькіх 2» адбылася ў дзіцячай бібліятэцы імя Астроўскага.

Гэта вельмі прасторнае і ўдалае месца: пасярод чытальнай залы — хатка з комінам і домік Карлсана, які жыве на даху, горка і гульнявая пляцоўка. Дзеткам было дзе разгуляцца і палазіць. Але ўсіх запрасілі ў вялікую глядацкую залу са сцэнай.

Андрэй Хадановіч прадставіў «Чытанку для маленькіх 2» — зборнік казак і вершаў, прыгожа ілюстраваны мастачкай Дар'яй Мандзік, укладальнікам якога з'яўляецца паэт Анатоль Івашчанка.

Лялечны спектакль паводле народнай казкі са зборніка "Як курачка пеўніка ратавала" прадставілі Святлана Тоўсцік і Арцём Сітнікаў. Усе разам з курачкай Чубаткай дапамагалі ратаваць пеўніка Петруська. Было шмат ахвотных выконваць ролі пекара, касцоў, каровы. За што атрымалі ў падарунак часопісы «Буся».

Фота Аксаны Ючкавіч, budzma.by

Міжваенны дзень жанчын

Прэзентацыя паэтычнай анталогіі «Бліскавіцы» адбылася пасля 8 сакавіка, і ў гэтым ёсць непарушная логіка: калі яшчэ вяртаць з небыцця імёны забытых, паўзабытых ды зусім невядомых паэтак?

61 аўтарка. Трывожнае дваццацігоддзе між Першай ды Другой сусветнай. Незваротныя змены ў жыцці Беларусі. Радасць і страты, грамадзянскі энтузіязм і ціхае каханне — усё знайшло месца ў анталогіі жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы».

Праца над кнігай, па словах укладальнікаў Віктара Жыбуля і Аксаны Данільчык, пачалася яшчэ ў 2011 годзе. Ініцыятарам у некаторым сэнсе і сталася спадарыня Аксана: даследаванне творчасці Дантэ прывяло яе да Язэпа Пушчы, Пушча прывёў на «Узвышаўскія чытанні», а чытанні паланілі творчасцю беларускіх паэтаў 20-30-х гадоў. Цікавасць да жаночай паэзіі гэтага перыяду пачалася для яе з Зінаіды Бандарынай і яе зборніка «Веснацвет» 1931 года, а ў працэсе далейшых даследаванняў сустракалася шмат імёнаў паэтак, многія з якіх былі ёй невядомыя. Падчас абмеркаванняў вынікаў з Віктарам Жыбулем, які таксама даследаваў творчасць паэтаў і паэтак гэтага перыяду, і ўзнікла ідэя стварэння анталогіі.

З вялікімі перапынкамі, пакінуўшы 20 чарнавікоў, яны дайшлі да шчаслівага фінала: праект падтрымаў Саюз беларускіх пісьменнікаў.

Упершыню — вызначальнае слова для «Бліскавіцаў». Упершыню ў беларускай літаратуры, як адзначыў Барыс Пятровіч, з'явілася такая анталогія. Упершыню згадваюцца многія прозвішчы: па прызнанні Віктара Жыбуля, са спісу аўтарак

Аксана Данільчык

яму была вядомая толькі палова. Упершыню друкуюцца вершы Іды Чырвань, першай жонкі Кузьмы Чорнага; «Першы ўспамін» Эдзі Агняцвет, які парушае вобраз хрэстаматыйнай дзіцячай аўтаркі. «Бліскавіцы» адкрываюць імя Яніны Германовіч, жонкі Тодара Кляшторнага, якая таксама была паэткай. Што праўда, друкуецца толькі адзін верш — адзіны знойдзены.

Гэтаксама ўпершыню апублікаваныя вершы Ядвігі Бяганскай. Нататнік з рукапісамі нечакана знайшоўся ў фондах Валянціны Коўтун у Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Дырэктар музея Ганна Запартыка, якая прымала ўдзел у стварэнні кнігі, прыкладам, здабыла копіі газеты, дзе друкаваліся творы Іды Чырвань. Увогуле, укладальнікі вельмі актыўна карысталіся фондамі музея, у тым ліку — бібліятэкай рэдкіх выданняў.

«Фонд «Маладняка» дачакаўся свайго часу, — адзначыла спадарыня Ганна. — Так, ён і раней быў запатрабаваны, але рукапісы, якія здаваліся даследчыкам графаманскімі, так і заставаліся нечытанымі. Нікто не даследаваў радкі, напісаныя жанчынамі таго часу: няхай нязграбныя, не адпаведныя высокаму мастацтву, але шчырыя, пранікнёныя. Гэтыя вершы таксама павінны жыць. І мяне вельмі цешыць, што іх цяпер прачытае не толькі выпадковы даследчык, але й шырокі чытач».

Сапраўды, не ўсе гераіні «Бліскавіцаў» могуць звацца паэткамі. Ёсць у анталогіі тэксты-аднадзёнкі, агіткі, пацешныя рыфмаванкі, нават калгасныя запеўкі. Побач з імі — хрэстаматыйныя Ларыса Геніюш, Канстанцыя Буйло, Зоська Верас, Наталля Арсеннева... Але і яны паўстаюць у новым святле.

Неабходна ўсвядоміць, што «Бліскавіцы» — унікальнае выданне, якое толькі пачынае сваё жыццё. У кнізе — багатыя матэрыялы для сацыёлагаў, гісторыкаў, літаратуразнаўцаў, даследчыкаў гендарных пытанняў. Жыццё эпохі, надзённыя і патаемныя клопаты жанчын таго часу, адны з якіх праглі вырвацца за межы пялюшак-рондаляў, а іншыя, наадварот, прамянялі «любы камсамол» на ціхае шчасце.

Актуальнасць выдання падкрэслілі Ганна Янкута і Юля Цімафеева. Доўгі час жаночая літаратура не ўспрымалася ўсур'ёз ані крытыкамі, ані чытачамі. Гісторыя літаратуры — мужчынская, і стваралі яе мужчыны. «Мне як паэтцы важна ведаць, хто быў перада мной, — сказала спадарыня Юля. — Мы, паэткі, не спрачаемся з нашымі папярэдніцамі, не абвяргаем іх. Мы з удзячнасцю чытаем. Узнаўляем для сябе сваю ж гісторыю. Гэта не проста тэкст — гэта кантэкст. Іхняя смеласць і адкрытасць, энергічнасць жаночага пісьма таго часу — усё гэта мне імпануе». Для сучаснай жанчыны-творцы «Бліскавіцы» маюць глыбока асабістае значэнне.

Апошні акорд — песні Міхала Барано ўскага на словы аўтарак анталогіі, у прыватнасці, на вершы Ларысы Геніюш. Хто скажа, што гучаць яны несучасна?..

Кацярына Лях

Яўген Бясчасны ў Мінску

У Літаратурным музеі Багдановіча вершамі і спевамі адзначылі выхад у серыі СБП «Пункт адліку» дэбютнага рускамоўнага зборніка паэзіі Яўгена Бясчаснага «Стой!».

У гэтай кнізе — маладосць і экзістэнцыя, якія тэрытарыяльна і нацыянальна прыналежаць менавіта да Беларусі.

У прэзентацыі ўзялі ўдзел паэты Георгій Барташ, Уладзімір Глазаў, Алег Гаргун, Алесь Емельянаў-Шыловіч, Вольга Злотнікава, Ірына Карэніна, Ігар Кулікоў, Уладзь Лянкевіч, Антон Рудак, Віталь Рыжкоў, Таня Светашова, Таня Скарынкіна, Андрэй Хадановіч.

У кнізе Яўгена Бясчаснага — вершы, сабраныя за шэсць гадоў творчасці. Паэт прызнаўся, што «вершаў нападала як снегу, і сярод іх трэба было расчысціць дарожку»

Рэдактар кнігі «Стой!» А. Хадановіч назваў Яўгена беларуска-іспанскім паэтам. Чаму беларуска-іспанскім? Лірычны герой аўтара схільны да бунтарства, п'янства і пакутаў творчасці, аднак па-беларуску сціплы. Уражлівы і выкшталцоны чалавек, які праживае звычайнае жыццё ў адным са спальных раёнаў горада N. Унутраныя перажыванні яго пазбаўленыя грандыёзнасці, напышлівасці, месца высокіх пачуццяў аўтар вызначае побач з прадметамі побыту, у штодзённай мітусні.

За магчымасць для чытачоў убачыць лірычнага героя і пазнаць у ім сябе Яўген выказаў падзяку Аляксандры Дварэцкай, куратары серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Пункт адліку», у якой выйшла кніга «Стой!».

Фота Вікі Трэнас

– Мне гэтая кніжка падабаецца тым, што ў ёй адчуваецца горад і яго рух — жыццё, у якім няма заканчэння. Таксама для сябе я знайшла шмат цікавых апісанняў кватэр, пад'ездаў, вуліц, цягнікоў, нейкіх побытавых з'яў, якія мы часцей за ўсё не заўважаем, — выказалася наконт кнігі Аляксандра.

Аўтар насамрэч надае шмат увагі свету рэчаў і звычайных з'яў, персаніфікуе прадметы, шукае ў іх прыгажосць. Ён кажа чытачу «стой!» і заклікае прыглядзецца да шыльдаў і далёкіх ад паэзіі надпісаў на сценах пад'езда. Прапануе паслухаць, пра што спявае скрыпка колеру гарбаты і прыйсці метадам дэдукцыі да высновы пра лёс бутэлькі з-пад «Вермута», якая валяецца пад лаўкай. Чытаючы кнігу, часам не заўважаеш мяжу, за якой малое пераўтвараецца ў вялікае і назад, — аўтар няздрэнна валодае навыкам плесці з агульнага і прыватнага бясконцую рэкурсію.

Што яшчэ спрабуе спыніць Яўген Бясчасны? Магчыма, час. У кнізе аўтар шмат асэнсоўвае яго — праз працэс сталення, праз разважанні над словам «назаўсёды». Дзяцінства ён бачыць як светлую пару, пазбаўленую памяці, адказнасці, напоўненую фарбамі і пахамі. Але яно праходзіць, і ўсё мяняецца. Да пэўнага моманту лад жыцця лірычнаму герою диктуе прастора, у якую ён змешчаны. Забудаваная аднатыпнымі шматпавярхоўкамі, яна заклікае адпавядаць вызначаным патрабаванням і абяцае жорстка пакараць тых, хто адбіўся ад зграі. Аднак у рэшце рэшт герой адбіваецца, выходзіць з рамак і ламае стэрэатыпы — з гэтага пачынаецца яго пошук сябе.

Ён пазбаўляецца працы, пазбаўляецца пашпарта — прывязкі да матэрыяльнага свету. І пускаецца ў вольнае плаванне па прасторах нірваны — але, хутчэй, не будысцкай, а асабістай.

З яе аўтар глядзіць на свет і стварае свой рытм, якога прытрымліваецца пры напісанні вершаў. Ён невялікі прыхільнік эксперыментаў над класічнымі памерамі, але яго радкі парой выбіваюцца з метрыкі, як непаслухмяныя пасмы з прычоскі. Гэта надае кнізе дынамічнасць, гіпнатызуе ў працэсе чытання.

Усе паэты, якія выступілі на вечарыне, адзначылі, што дэбютны зборнік Яўгена Бясчаснага выйшаў своечасова. І выказалі ўпэўненасць, што ён абавязкова знойдзе свайго чытача і не стане апошнім у біяграфіі аўтара.

Алена Босава

Ян Скрыган

А буслы кружылі і будуць кружыць

Пра Яна Скрыгана

Упершыню гэтае прозвішча пачуў яшчэ школьнікам ад свае настаўніцы Марыі Іванаўны. Што пісьменнік родам з недалёкае слуцкай вёскі Труханавічы, не магло не зацікавіць.

Алесь ЖУК

Запомніў вокладку і назву кнігі «Иду по следам твоим». Не ведаю, праз што: ці з-за перакладу, ці не на тое апавяданне натрапіў адразу, ці яшчэ не дарос да разумення кнігі, але яна мяне не ўразіла...

Толькі праз некалькі гадоў трапіла мне ў рукі другая кніга Яна Скрыгана, невялікага фармату, у цвёрдых светла-карычневых вокладках, з простаю назваю «Апавяданні». Кніга дасюль захоўваецца ў мяне, і калі бяру яе ў рукі, уздрыгвае сэрца як і тады, пасля прачытання «Таісы». Апавяданне гэтае, відаць, было якраз для майго ўзросту, перапоўненае рамантычнасцю і закаханасцю, што не магло не закрануць маладую душу. Ды і мова, пластыка яе, гучанне, лад, душа — усё роднае з дзяцінства і на ўсё жыццё.

З таго часу не прапускаў ужо нічога, надрукаванага пісьменнікам, болей таго, чакаў новых публікацый у перыёдыцы. Пісаў Іван Аляксеевіч не памногу, не паточна.

Побач з кнігаю «Апавяданні», выдадзенай першаю пасля вяртання з доўгіх пакутлівых дарог рэпрэсавання, якім суровы лёс не абмінуў Яна Скрыгана, стаіць у мяне на паліцы і другая — «Ранішнія росы».Старонкі кнігі скрозь пападрэсліваны. Ужо тады я сам пачынаў актыўна пісаць. І кніга «Ранішнія росы» стала для мяне своеасаблівым падручнікам. Яна вучыла і разуменню мовы як жывой істоты, і адказнасці за напісанае слова, за кожную літару ў ім, асабліва вучыла адчуванню і ўменню трымаць беларускі лад мовы, уменню шукаць той непаўторны «гук», пра які гаварыў Іван Бунін.

Дзіўна, але вось так закрануты творчасцю Яна Скрыгана, улюбёны ў яе, не памятаю, калі і як пазнаёміўся з ім асабіста. Хутчэй за ўсё, адбылося гэта ў часопісе «Полымя», дзе працаваў Іван Аляксеевіч (такія яго «пашпартныя» імя ды імя па-бацьку), калі я пачаў насіць па рэдакцыях свае апавяданні. І знаёмства гэтае, адбылося проста і натуральна, таму і не запала ў памяці. Натуральнасць у паводзінах у Івана Аляксеевіча была гэтакая ж, як і ў апавяданнях.

Потым Іван Аляксеевіч перайшоў працаваць у «Энцыклапедыю». Работа там вымагала адседжваць цэлы дзень, шукаць і знаходзіць патрэбныя свае беларускія тэрміны, а не капіраваць іх з рускае ці замежнае мовы. Беларуская лексіка, дзякуючы Івану Аляксеевічу, узбагацілася важка. Для прыкладу, свідравіна, радовішча сёння успрымаюцца так, быццам яны спрадвеку былі ў беларускай мове, а магло б стацца так, што былі б скалькаваныя «скважына», «месцараджэнне» і шмат іншага, што б цалкам адпавядала памкненням аматараў «зліцця» дзвюх моў. За клопат пра пісьменнасць першай беларускай энцыклапедыі загадчык літаратурна-кантрольнай рэдакцыі БелСЭ пісьменнік Ян Скрыган атрымаў Дзяржаўную прэмію.

На той час скочылася хрушчоўская адліга, прыйшлі брэжнеўскія прымаразкі, на якія людзі, прайшоўшыя гулагаўскія пакуты, адрэагавалі адразу. Яны памяталі горкі сталінскі ўрок: «Раней выйдзеш — яшчэ раз сядзеш». Трэці раз нікому «садзіцца» не хацелася, а таму былыя вязні прыцішылі актыўнасць, пазбягалі гаварыць, а тым болей пісаць пра перажытае.

У сувязі з гэтым успамінаюцца доўгія прагулянкі ў Каралішчавіцкім лесе з Сяргеем Грахоўскім. Сяргей Іванавіч многа расказваў з перажытага, ад яго я даведаўся пра лёс братоў Шашалевічаў, з якімі той сябраваў, пра трагічную смерць драматурга Васіля Шашалевіча, сведкам якой быў, ад яго я даведаўся, што сапраўднае прозвішча Андрэя Мрыя Шашалевіч.

Я разумеў, дзеля чаго ўсё расказваецца, і вечарамі запісваў тыя аповеды, і не толькі Грахоўскага, але і непрымірымага да яго Паўла Пруднікава, і Станіслава Шушкевіча...

На шчасце, тыя апасенні не спраўдзіліся, Грахоўскі напісаў аповесці пра перажытае; як і раней, выдаваліся кнігі былых рэпрэсаваных, перакладаліся на рускую і іншыя мовы, у тым ліку і замежныя.

У 1975 годзе былі выдадзены выбраныя творы Яна Скрыгана ў двух тамах, у 1985 годзе было зроблена другое выданне выбранага, больш пашыранае. У белакроневых вокладках, з супервокладкамі, на якіх фатаграфіі пісьменніка ад маладосці да сталага веку,тамы праілюстраваны фотаздымкамі розных гадоў, выказваннямі пра творчасць Яна Скрыгана, Максіма Гарэцкага, Янкі Брыля, Івана Мележа, Міколы Лобана, Івана Шамякіна, Заіра Азгура, перакладчыка Норберта Рандава і многіх іншых. Абодва выданні падараваны мне Іванам Аляксеевічам з аўтографамі, бо і ў другім выданні аўтар палічыў патрэбным пакінуць маю прадмову, напісаную да першага выдання выбранага. Аўтограф на другім выданні вельмі кранальны: «Дарагі мой! Усё даўняе ў гэтым надпісе: і павага, і падзяка, і любоў. Ян Скрыган 12.11. 85.»

Злева направа: Сцяпан Сямашка, Паўлюк Шукайла, Пятрусь Броўка і Ян Скрыган. Полацк, 1927 г.

З Іванам Аляксеевічам сустракаліся не часта, хіба што ў Саюзе пісьменнікаў на пасяджэннях ці мерапрыемствах, а там сам-насам доўга не пагаворыш...

Можа таму і запомнілася тая сустрэча на пачатку лета, калі са́ма раскашавала маладая зеляніна. Іван Аляксеевіч пад канец дня зайшоў у Саюз пісьменнікаў па нейкай асабістай справе. І мы з ім учынілі позні абед у кафэ Дома літаратара, дзе панаваў прыемны халадок і бязлюддзе. Заказалі па чарцы, і пасля першага кілішка Іван Аляксеевіч не мог устрымацца ад свайго любімага слоўка: «Смаката!»

Гаварылі найбольш пра родныя мясціны. Яго Труханавічы таксама былі на беразе некалі прыгожай рэчкі Лакнеі, як і мой Клешаў. Я памятаю яшчэ дзіцячай памяццю, як экскаватары рабілі з рэчкі чорны глыбокі меліярацыйны канал, чорныя валы торфу па берагах. Яшчэ раскашавалі шматтраўем лугі ў пойме, але пасля таго, як вада сцякла, лугі былі пераараны магутнымі мацэпураўскімі плугамі, якія павыдзіралі з торфу карчы магутных дрэў. Карчы стаялі як пачвары, пакуль не павысыхалі і людзі не папілавалі іх на дровы. Цешылі вока толькі старыцы, аблямаваныя трыснягамі, рагознікам, які мы называлі кіяшнікам, аерам і сітнягом. Да таго часу, як Іван Аляксеевіч вярнуўся з пакутных дарог на радзіму, высахлі і старыцы, з'араліся нароўні з усімі тарфянымі палямі, якія пазней засеялі травамі. А якой жа прыгажуняй памятаў Лакнею Ян Скрыган, чалавек, старэйшы за мяне болей чым на сорак гадоў!

Гаварылі мы з ім найбольш пра час мінулы. Бо пасля меліярацыі пазнікалі многія гайкі і пералескі, урочышчы. Таму мы надоўга замаўкалі. Я першы раз дзіцем ехаў у Слуцк на падводзе палявымі дарогамі. Ад майго Клешава да горада кіламетраў сямнаццаць, ад Скрыганових Труханавічаў і ўсе дваццаць пяць, калі не болей, набярэцца. Палявыя дарогі і з Труханавіч, і з Клешава перад вёскай Паўлаўка сыходзіліся ў адну, а потым цераз Сярагі, Варкавічы, Лучнікі — і ўжо лічы ў Слуцку. За Паўлаўкай у полі я тады налічыў чатыры ветракі. А колькі гэтых ветракоў памятаў Іван Аляксеевіч! Ён жа пасля 1918 года вучыўся ў Слуцкім духоўным вучылішчы, у школах першай і другой ступені, у рэальным вучылішчы, змешанай гімназіі, у Слуцкім сельскагаспадарчым тэхнікуме, працаваў у акруговай газеце «Вясковы будаўнік». Рэдактарам газеты быў Паўлюк Шукайла, які арганізаваў філію «Маладняка» ў Слуцку. Ян Скрыган тады ўжо пісаў вершы, стаў членам філіі. Але ў хуткім часе акругу скасавалі, газету зачынілі, Шукайла паехаў працаваць сакратаром райкама ў Расоны, следам падаўся і Ян Скрыган. Там і было напісана апавяданне "Таіса" і ўпершыню надрукавана ў «Чырвонай Полаччыне».

А што дачыць ветракоў, то толькі адзін дажыў да вяртання Івана Аляксеевіча з пакутных дарог дадому. Я школьнікам памятаю яго ў полі непадалёк ад Труханавіч; з пашкуматаным ветрам крыллем, гэты дон-кіхотаўскі вораг адзінока стаяў у полі, пакуль не ўпаў ад спарахлеласці.

А колькі іх памятаў Іван Аляксеевіч!

Ён глядзеў некуды назад у далечыню востра, жыва, але і зажурана. Тое ў жыцці было далёка-далёка. Не было ўжо сястры, пуставала бацькоўская хата, не было да каго ехаць...

Іван Аляксеевіч ажывіўся ад маёй прапановы сесці разам у машыну, пабыць у Труханавічах, пагасціць у маіх бацькоў, з'ездзіць без тлуму, без сустрэч.

– Пабудзем у Слуцку...

– Не люблю там бываць. Сцужэў ён зусім, не той горад, які люблю і помню. У Капылі прыветней, цяплей па-свойску, — прызнаўся ён.

Я ведаў, што Іван Аляксеевіч меў на ўвазе, гаворачы пра Слуцк,ператвораны ў пасляваенныя гады ў суцэльныя ваенныя гарадкі.

Марыцца нават і немаладым людзям лёгка, наіўна, па-дзіцячы, але мары такія рэдка калі збываюцца. І мы ў тое лета не выбраліся ў паездку, а потым Іван Аляксеевіч пачаў хварэць...

У часы начнога неспакою перачытваю любімых пісьменнікаў. Заканчваю перачытванне Яна Скрыгана класічным апавяданнем майстра «Над гаем кружылі буслы». Вечная ў літаратуры тэма кахання, здрады яму, якая развяла яе і яго, але і праз многія гады сэрца не хоча змірыцца з гэтым, жаданне кахання і шчасця засталося, але дарогі іхнія занадта далёка разышліся, часу на збліжэнне ўжо няма — жыццё пражыта, засталося толькі паміраць. І над усім гэтым кружаць назаўжды парныя белыя буслы...

А перад гэтым бачу дарогу героя апавядання ад Труханавіч да старажытнага мястэчка Грозаў, дзе пасярод плошчы прадаўгаватая з карычневай цэглы будыніна. У ёй па перыметру крамы адзення, абутку, тканіны, гаспадарчых, канцылярскіх тавараў, школьных прыналежнасцяў, —кнігарня...

Бачу, як перад адлётам у вырай над нашымі палямі і палеткамі кружаць невялікія чароды буслоў. У вышыні ў пагусцелай ужо сінечы неба над чалавечай юдоллю з зямлі яны ледзь бачныя, кругамі апускаюцца зусім нізка, прыгожыя, белыя, вялікія, і зноў кругамі ўзлятаюць у вышыню ў велічным, зачараваным палёце.

...Угледзеў яго праз акно тралейбуса на плошчы Перамогі ля кіёску "Саюздруку". У вайсковага крою афіцэрскай зграбнай куртцы — стройнага, з палявою сумкаю цераз плячо, з ядлоўцавым кіёчкам, якія ён любіў майстраваць. Тралейбус крануўся, а Іван Аляксеевіч такім і застаўся ў маёй памяці ўжо чвэрць стагоддзя.

Para bellum

Сяржук СЫС

А цябе натхняе зброя.
«Зброя, — кажаш, — гэта воля!
А без волі нам не жыць
і Радзіме не служыць».
Анатоль Сыс

Зброя мяне вабіла ад самага маленства. Яшчэ зусім нядаўна падавалася, што я добра ведаю, чаму яно так. Дасканаласць простых і ў той жа час ідэальных ліній і формаў, паліраванае далонямі высакароднае дрэва прыкла́да і ложы вінтоўкі, ледзь бачная гравіроўка на метале старадаўніх стрэльбаў, прыгажосць і зручнасць дзяржальна, якую бясконца хочацца сціскаць пальцамі. А шызы бляск рулі ружжа ці рэвальвернага барабана! Ну як не дакрануцца, як не прыняць у рукі, зліцца з гэтым дзівосна прыгожым і небяспечным творам збройнага мастацтва...

Цяпер мне за пяцьдзясят, узрост пэўнай сытасці і задаволенасці сабой, аднак нечага важнага не хапае, нешта не дае спакою, час ад часу вярэдзіць думка: «Ну як ты жывеш? У цябе — аніякай зброі, а-ні-я-кай, нават лядашчага абрэзу няма. Які ты мужчына, які абаронца?» Часам у галаве ўсчынаецца вэрхал: розум ліхаманкава пачынае вышукваць таемныя вытокі мітуслівай незадаволенасці, ашмоцці ўспамінаў цягнуць мяне ў... не, не ў дзяцінства, вядуць мяне да бацькі. Вось і на гэты раз я прыйшоў да яго, на знаёмы абрывісты бераг Дняпра...

— Здароў, татка!

— Гэта ты, сынок? Здароў! Прыйшоў-такі... Відаць, нешта незвычайнае здарылася, мо ўляпаўся ў гісторыю? Штосьці натварыў? Прызнавайся. Ці прысніўся я табе зноўку абы як?

— Ды не, я проста так...

— Хлусіш... Ты ж проста так на магілкі да мяне не прыходзіш.

— Ну, калі ўжо хочаш ведаць... Слухай... Памятаеш, ты выхваляўся колькі разоў, даўно, калі я бегаў у школу, а ты... ты яшчэ жывы быў, пра трафейны варанёны парабэлум. Ну той, чорны, са зламаным засцерагальнікам. Яшчэ ты ўзгадваў нейкую круглую азярынку на ўскрайку Холмеча, дзе нібыта ён закапаны, памятаеш?

— Ну... Можа і казаў нешта такое, хіба цяпер успомніш, ды і што табе з таго?

— Дык ты тады не маніў, сапраўды быў той парабэлум?

— Можа і быў, толькі нешта я не разумею, навошта ты пра яго ўзгадваеш цяпер.

— А натошта! Можа ён яшчэ недзе там ляжыць, не зусім іржавы, гэта ж, ведаеш, які цяпер каштоўны рарытэт.

— Вось да чаго ты хіліш, цябе зноў пацягнула да зброі. Я думаў, што дзяцінства ў сына даўно скончылася, а ён па-ранейшаму прыгодаў шукае. Скажу так: быў ён ці ня быў, цябе гэта хваляваць не павінна. Усё. На гэтым кропка.

— Эх ты... нічога не разумееш. Твой парабэлум цяпер і не зброя зусім, а так, цацка, іржавая бясрэчная цацка. Антыкварыят, можна сказаць, музейны экспанат... Наўрад ці ім можна скарыстацца па прызначэнні.

— Твае экспанаты мне даўно вядомыя. Скажы лепей дзякуй, што я малога цябе пазбавіў ад няшчасця — ад абрэзу «мялкашкі», які ты хаваў пад хлевам, каля вінаградніку. Што, думаеш, я тады нічога не ведаў? Дзякуй цяпер кажы, што не ўліп, што чалавекам застаўся, а мог бы шкоду ўчыніць, загрымець на нары, паэта сраны... Лічы, пазбавіў цябе ад прыгодаў дурных, во.

Ага, вось яно што! Мае даўнія падазрэнні спраўдзіліся: тады, у школьныя гады, абрэз знайшоў бацька, болей ніхто не мог, ціхенька знайшоў і забраў, здагадваўся, відаць, пра мой небяспечны і нечаканы набытак. Толькі чаму нечаканы?

Летам, пасля восьмага класа, калі мы з аднагодкамі цешыліся выбухамі ды рознымі самаробнымі стралялкамі, спрадвеку падпіты Васіль з суседняй вёскі цішком паказаў мне абрэз, выраблены са звычайнай дробнакаліберной вінтоўкі ТОЗ-8. У яго была кароткая руля і напалову адпілены прыклад. Я шалёна загарэўся займець тую стралялку любым коштам, і праз некаторы час Васіль згадзіўся-такі аддаць абрэз за 70 рублёў. Грошы былі вялікія, дзе іх узяць? Як здабываліся тыя сем чырвонцаў — асобная гісторыя. Цэлы месяц апякаў рукі на цагельным заводзе, здымаючы з канвеера пасля печы пунсовыя цагліны, шнырыў па начах у калгасным садзе, цішком страсаючы няспелыя яблыкі, каб потым здаць іх нарыхтоўшчыку Доўжыку.

І вось абрэз мой, а з ім — першыя млосна-салодкія прылівы адрэналіну, захаплення і ледзь улоўнага адчування небяспекі: «А раптам хто заўважыць зброю, а раптам адбяруць бацькі?». Разам з абрэзам з'явіліся новыя клопаты: дзе прыдбаць патронаў, куды схавацца, каб настраляцца ўволю, але неяк тыя хвалюючыя клопаты вырашаліся. Сыходзілі з суседам пад гару на раздольныя дняпроўскія лугі ці ў глухі забалочаны алёс. Там і адводзілі душу, лупцуючы па бляшанках. Праўда, нядоўга, бо абрэз нечакана знік праз пару месяцаў, знік бясследна з надзейнай, як падавалася тады, хованкі.

— А ці ведаеш хоць, колькі ён каштаваў, абрэзік мой, ці як грошы на яго даставаліся? Нябось закапаў недзе, як свой парабэлум, няхай гніе таксама?

— Было б там што закопваць! Утапіў я яго, адвёз на чаўне ў Евінскую затоку і булькнуў на дно. Туды яму і дарога.

Я на імгненне адчуў, як цела пакрываецца гусінай скурай, міжволі дакрануўся да вялікага пальца на левай руцэ, намацаў под скураю цьмяны і цвёрды грудочак — даўнюю свінцовую драбінку, якая захрасла ў целе пасля выпадковага ранення.

Падлеткамі, разам з цёзкам-суседам, увязаліся прыцемкамі ў дурацкую бойку «вуліца на вуліцу», якія колісь здараліся ў вёсцы. Нас — двое, яны — утрох. І раптам позірк мой умітуль зафіксаваў штосьці нестандартнае, спрацаваў адвечны інстынкт самазахавання: рукою я машынальна прыкрыў твар. Пугаўём ляснуў стрэл, шрот густа шчоўкнуў па пахілым плоце. І ўжо адбегшыся ды пераведшы дых, я заўважыў кроў на вялікім пальцы левай рукі. Ранка хутка загаілася, а на пальцы застаўся шэры шнарык. Я часта яго абмацваю, адчуваючы, як пад скураю перакотваецца тая драбінка свінцу.

— Што маўчыш? Крыўдзішся мо? Дык я табе болей скажу... Я табе прыгадаю «тулку» дзедаву, якую ты, засранец, аддаў міліцыі. А ці мала ты з ёй па лузе гойсаў ды качак свойскіх лупіў з двух ствалоў?! Альбо забыўся, чаго мне каштавала суседзяў улагодзіць, каб заяваў не пісалі пра вашыя дурныя пабоішчы? Ну падумаеш, стрэліў тады бацька праз расчыненае вакно ў неба некалькі разоў, адсалютаваў добраму настрою. Дык ты, яшчарка бясхвостая, здаў мяне, здрадзіў, уплюшчыўся на гарышча і выцягнуў двухстволку, карміліцу маю. Забыўся хіба, колькі бацька перацягаў з ёю дзічыны: зайцоў, качак ды гэтых, як іх там, курапатак. Знайшоўся Паўлік Марозаў на маю галаву... А цяпер вось ты пра парабэлум узгадваеш. Лічы, няма яго болей, прыдумаў я ўсё.

Мне пашэнціла дасхочу перасмыкаць затворам «калаша», абстрэльваючы з глухой засады ці ў час начных дыверсій «зялёных» кадэцікаў вайсковай вучэльні

— Не мані, не мог ты прыдумаць, вельмі ж дакладна распавядаў пра возера тое, пра бляшанку нямецкую з-пад патронаў, у якой парабэлум закапаў на беразе, пад вярбою.

— Усё, адчапіся ад мяне. Парабэлума захацеў... Ён жа не цацка, гэта рэч небяспечная, баявая. Я ж яго ў салідол лічы цалкам укатаў. Хіба толькі патроны прыйшлі ў нягоднасць. Не будзе ён тваім. Давай, едзь лепей назад, у свой Мінск, нагаварыліся. Лепей во, чуеш, улетку прыязджай, рыбы на Дняпры паловім, дзяцей вазьмі. А зброя, сынок, гэта не для цябе.

— А ты што, анёлам хіба быў? Ладна, я ў дзяцінстве дуркай маяўся. А сам што вырабляў, забыўся мо? Дык нагадаю. Памятаеш, з-за чаго цябе паперлі з чыгуначных ахоўнікаў? Узгадай жа, як у Бахмачы вы, гораахоўнічкі, скралі з чыгуначнай цыстэрны рондаль спірту і ты, не дайшоўшы пару крокаў да каравулкі, ляснуўся проста на пуцях, а твой раздзяўбаны рэвальвер сістэмы «Наган» 1893 года падабраў чыгуначны абходчык і вярнуў начальніку каравула. Каб наган не знайшоўся тады — загрымеў бы сам на нары. А цяпер вось вучыш тут мяне...

— Ты бацьку не маеш права судзіць, я працаваў, грошы зарабляў, каб цябе, смаркача, выгадаваць, даць адукацыю. Ды і пра мёртвых не кажуць дрэнна.

— Ага, як жа, гадаваў ты... І тады, як ваенныя склады пад Гомлем ахоўваў, так-так, калі вочы заліўшы партвейнам і намяртва ашчаперыўшы цаўё карабіна СКС пальцамі, у лесе растрэльваў ва ўпор маладыя сосны, пакуль вас, знепрытомнелых ад п'янства «вольных стралкоў», міліцыянты не абяззброілі і без працы пакінулі. Досыць ужо па вушах ездзіць.

Я дастаў з кішэні пачак цыгарэтаў, прыпаліў... супакоіўся...

Унізе, пад гарою, плаўна і ляніва выгінаецца Дняпро, за ім старое рэчышча, азярыны, прамыіны, лазнякі ды чаратовыя джунглі. Як для недасведчанага — сапраўдныя лабірынты. Гэтая таемная тэрыторыя вядомая мне змалку, і таму мне хораша аглядаць рачныя краявіды, сваю сапраўдную радзіму. А далей на ўсходзе патанаюць у лёгкай смузе някошаныя лугі, рысу якім падводзіць цёмная сцяна глухога лесу. Трывожны цяпер той лес, небяспечны. Кажуць, зашмат там развялося ваўкоў, нават і ў грыбы схадзіць боязна...

— На! Пакіну табе цыгарэтку, на сподку з цукеркамі, што з Радаўніцы засталіся, пакурыш мо калі...

Не, цяпер разумею, эстэтычная прывабліваць зброі, відаць, тут ні пры чым. Мусіць, іншая прычына ёсць, нешта такое, неасязальнае пакуль, што неадольна цягне да ствалоў. Гэта ж калі задумацца ды супаставіць усялякія жыццёвыя моманты, дык што атрымліваецца?

Вось першы выра́зны ўспамін. Лета. Зграя падлеткаў латошыць чужыя гароды. Я ў ірваных кедах на босую нагу і на ўвесь экран — сапраўдная вінтоўка Мосіна, такая даўжэзная, што прыцэл працінае, здаецца, далёкі суклон неба. Апошні бліскучы патрон у суседа ў руках і стрэл «вінта» ў дняпроўскія далягляды. Можа, якраз тады і падчапіў я гэтую невылечную хваробу: спакусу валодання агнястрэльнай зброяй.

Затым — ярка і незабыўна — войска, дзе, адрозна ад большасці салдацікаў, мне пашэнціла дасхочу перасмыкаць затворам «калаша», абстрэльваючы з глухой засады ці ў час начных дыверсій «зялёных» кадэцікаў вайсковай вучэльні. Халастымі, вядома. Была і больш небяспечная спакуса: заступіўшы на далёкі пост у каравул, разануць з АКМ баявымі, чаргой, у сівую далеч карэльскіх сопак. Галоўнае — магазін потым дапоўніць да законных трыццаці патронаў. Любіў моцна я свой АКМ, любіў не зважаючы на тое, што маім ён ніколі не будзе.

Пра што тая любоў? Пра тое, як усе мішэні валіў у часе стрэльбаў на палігоне — і на 100, і на 250 метраў. А нарматывы па зборцы-разборцы! Гэта ж проста песня! 8 секунд — і на стале ў казарме, — радочкам, — усе дэталі аўтамата, яшчэ 16 секунд — АКМ гатовы да стральбы. Хто яшчэ так хутка мог спраўляцца з аўтаматам — не ўзгадаю нават. Я й дагэтуль памятаю нумар былога баявога сябра: ХН1192.

Толькі мала было двух даўжэзных вайсковых гадоў, каб уволю нацешыцца небяспечнымі забаўкамі. Ці не таму пасля дэмбеля ўладкаваўся ў вясковую школу ваенруком? Тут я ўжо пазабаўіўся напоўніцу, праўда, арсенал мой быў спрэс дробнакаліберны: звычайныя спартова-трэніровачныя вінтоўкі ТОЗ-9 і ТОЗ-12. Затое ў поўным распараджэнні быў стралковы цір і неабмежаваная колькасць залацістых патрончыкаў. Гэткая ціхая і непрыстойная радасць памяркоўнага беларуса...

Нізка слаліся, куляліся з гары далёка за Дняпро пухнатыя аблокі, бяскроўна забіраючы ў палон сонца. Цені аблокаў размывалі на нейкія хвіліны бліскучы бацькаў партрэт на мармуровым надмагільным помніку. Гэтак жа, як наплывалі на асветлены пагорак цені, набягалі і набягалі на мяне ўспаміны. Я страсянуў з джынсаў некалькі дзьмухаўцовых парашуцікаў, размінаючы зацеклыя ад доўгага сядзення на кукішках ногі.

Што было яшчэ... Важкі, як марудная смерць, шасцізарадны газавы рэвальвер, набыты яшчэ ў часы кірмашовай экспансіі беларусаў на Польшу. Ён мог бы застацца са мной і дагэтуль, каб не пальцы, якія неадольна цягнуліся да курка, зачараваныя круціла барабан з яркімі фланцамі бліскучых патронаў. Частка боезапасу ў выглядзе халастых і бяскрыўдных патронаў скончылася досыць хутка, тады я перайшоў на іншыя, начыненыя слезацечным газам. І неяк на гарадской плошчы пад навагодняй ялінай мой рэвальверны салют нечакана завяршыўся вялікай праблемай: плакалі, хапаліся за твар дзеці, церлі вочы дарослыя, і апафеозам — банальны мардабой. Дзякуй, што міліцыю не выклікалі. Праз некалькі дзён рэвальвер тэрмінова прадаў ахоўніку ювелірнай крамы — прыняў рашучы жончын ультыматум. Ды і не шкадаваў аб тым многа. Бо трымаў у далоні і лепшае: гладкі, з храміраваным ствалом пісталет Сцечкіна — сапраўдная монстра, якога не кожны і ў вочы бачыў. Нават магазін ягоны, на дваццаць патронаў, было, спустошыў, праўда, у мішэнь амаль не патрапіў, тут жа спрыт адмысловы патрэбны...

— Дзе ты там? Не сыйшоў яшчэ? Не крыўдуй, сын, не будзе ў цябе зброі. Я ж не Астап Бэндэр, і парабэлума табе не дам.

— Ну, калі па-твойму будзе лепей, каб ён у цераху іржавуюператварыўся...

— Чаму ў цераху? Не сказаў адразу, прабач, ён жа тут цяпер, са мной. З парабэлумам неяк і на тым, дакладней, на гэтым свеце спакайней. А вось ты так і не патлумачыў уцямна, навошта табе гэта... Хаця і не цяжка здагадацца: para bellum? Так?

— Гэта ты, татка, нічога не зразумеў... Ваўкоў развялося вакол багата, галодных чужых ваўкоў...

Подзвіг Скарыны
Фрагментарная паэма

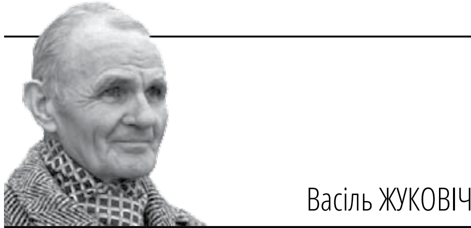

Васіль ЖУКОВІЧ

Светлай памяці Алега Лойкі

1. Захапленне

«Жыціе Ефрасінні...» чытаў дапазна
Вечарамі Францішак тым летам —
Нечуванага новага многа спазнаў
З рукапіснае кнігі падлетак.

Ён убачыў памкненне духоўна расці
І жаданне сваю волю слухаць,
І няўхільнасць да вернае мэты ісці,
Справу ўласнага розуму рухаць...

Еўфрасінні жыццё ён спасцігнуў душой
І да простае чыстай высновы прыйшоў:
Варта справай жаданай грунтоўна заняцца —
Ты не станеш з пустою забаваю знацца.

Ды хлапчына задумаўся, гледзячы ў даль,
У жаданні праўдзівага цуду:
«Эх, ніводнае кнігі не маем, на жаль,
Зразумелае простаму люду!

А без кніжак прасветлых як свет зразумець?»
Апаноўвае клопат Францішка:
Слаўны Полацк павінен, павінен займець
Друкаваныя ясныя кніжкі!»

2. Прадчуванне

Так не спіцца на золку! «Ці то нейкі знак?
А ці проста горача ў хаце?»
На рачны ціхі бераг выходзіць юнак,
Не збудзіўшы ні брата, ні бацькі, ні маці.

Сонца яснае над Палатой
Узышло, пазалочвае раніцу.
Хлопцу бачыцца лік Еўфрасінні святой,
Ад яе чуе, быццам ад маці сваёй:
– Навука — твая абранніца.

І такі апантаны прыходзіць настрой,
Да навукі адчутая цяга радуе,
І ўжо вабіць хлапца еўрапейскі прастор:
Вільня, Кракаў, і Прага, і Падуя...

3. Маналог закаханага Скарыны

Светлая Маргарыта!
Гожая Маргарыта!
Радасць мая Маргарыта!
Я не магу табе сказаць адкрыта,
Як пра цябе мне жаўранак спявае,
Да сонейка ўзлятаючы над жытам,
Як пра цябе пяе салоўка ў гаі.
О Маргарыта!
Ты для мяне жаданая такая!
Ды я — кнігар, яшчэ — вандроўнік вечны,
Нібыта сон здзяйсняю вешчы, —
Займаюся святою справай...
Не ведаю, ці маю нават права
Стаць мужам, бацькам; і маўчу таму я,
Я не прашу, каб стала ты маёю,
А без цябе так часта я сумую,
Паранены тваёй красою!

4. Ашаламляльны поспех

Год тысяча пяцьсот дванаццаты...
Вядомы ў Падуі ўніверсітэт;
Там надвячоркам лістападаўскім
Сабраўся быў увесь навукі цвет.

«Дзеля чаго?» — спытаюць многія.
О, там савет славутых не драмаў:
Два дні прад ім іспыты строгія
Вучоны з Полацку трымаў.

Сваімі ведамі глыбокімі
Усіх Скарына малады скарыў:
Там доктара ступень высокую
Бліскуча ён абараніў.

Свяцілы ўсе вучоныя віталі
Францішкаў светлазорны талент,
Там праслаўлялі хлопца як маглі.
Авацыя грымела ў залі —
І воплескі, і воклічы гучалі
У гонар сына нашае зямлі.

5. Францішкавы жніво і сяўба

Год тысяча пяцьсот сямнаццаты...

Дзень шосты жніўня рушыў вобмацкам
Праз туманы... У гэты час
Пад слаўным горадам пад Полацкам
Ішло жніво якраз.

Ну а ў Скарыны ў Празе свята —
Жніва-сяўбы гарачая пара:
Сышло з друкарскага варштата
Найперш выданне «Псалтыра»,

Аздобленае, адмысловае,
Яго сагрэтае душой,
Бо створанае роднай моваю,
Даступна-яснаю, жывой.

Падобных будзе кніг нямала
У слыннага у кнігара...
Але здзяйсненне цуда-мары
Пайшло з выдання «Псалтыра».

Якая велічная з'ява —
Ягоны пражскі першадрук!
Святая мара стала явай,
Бо кніга пойдзе ў рукі з рук!

Яе займее Полацк родны,
Яна не праміне людзей
Дзеля учынкаў добрых, годных,
Дзеля цудоўных, чынных дзей...

Сардэчна дзякуе Скарына
Сябрам спагадлівым усім,
Друкарні Паўла Севярына
І Празе, й землякам сваім.

Удзячны Біблії і Богу,
Свяшчэннай полацкай зямлі,
Крутыя ўзгадвае дарогі,
Якія к поспеху вялі.

6. Кароткі маналог Маргарыты

Францішку мілы мой!
Вучонасцю сваёй
Еўропу ты скараеш.
З любоўю і з натхненнем
Выданні ўсё ствараеш.
Табе не да сям'і стварэння.

Шмат год не быў са мной сам-насам.
Адвернік Юры мне тым часам
Прапанаваў сысціся ў шлюбе,
Ў нас намячаюцца заручыны —
Не асуджай, Францішку любы!
З табой жа мы жыццём разлучаны...

7. Пачуццё Радзімы

Пчолы бароняць вуллі свае...
Так і людзі ахоўваюць край свой родны.
Каб Радзіме быць свабоднай,
Біцца трэба за яе —
Адбівацца кожны раз
Гэтак мужна, па-геройску,
Як пад Воршаю Астрожскі,
Як пад Клецкам — Глінскі-князь.

Тыя вої ў грозны час,
Што стаялі за краіну,
Узрушалі, і не раз,
Палачаніна Скарыну;

І натхнялі ўзрасці
Рэнесансавым тытанам,
Слаўнай справай апантаным
У напружаным жыцці.

8. Самаадданы

Скарына варты пахвалы
Усенароднай.
Да працавітае пчалы
Ён так падобны!
Свайму народу здабываў
Ён мёд духоўны,
Той мёд, які спрадвек даваў
Эфект ахоўны;
Непараўнальны мёд, які
Дае народу
Любоў да кнігі на вякі
І асалоду.
Той мёд гаючы
Да святла
Дае памкненне
І ад бяспамяцтва і зла
Дае збавенне.
Скарына варты пахвалы,
Ды не фармальнай.
Ён так падобны да пчалы
Самаахвярнай!

9. У Вільні

Другая палова дваццатых гадоў.
Скарыну яго лёс у Вільню прывёў.
Дукаты і пенязі ён дастае —
Друкарскія рухае справы свае
(Бы з выраю птушкі, ўсё новыя кніжкі
У свет вылятаюць з друкарні Францішка),
Асветную дзейнасць сваю паскарае.
А што ў Маргарыты? Як замужам ёй?
Жанчына становіцца рана ўдавой:
Адверніка Юрыя смерць забірае.

***

Тут, якар кінуўшы з дарог,
У вэкаэлаўскай сталіцы,
Прыйшоў Скарына на парог
Да Маргарыты ў камяніцу.

Як і раней, у мора спраў
Хай акунаўся з галавою,
Каханне не ігнараваў
І ажаніўся з удавою.

Ён з ёю двух сыноў прыдбаў
І зведаў ласку, шчыраванне
І аніяк ён не ўяўляў,
Што блізка вір выпрабаванняў.

Пасля пажару ў Вільні мор
Людзей выкошваў нечакана.
Падкралася цяжкая хвор
І да Францішкавай каханай...

10. У агні

Варожы быў агонь, які
Знішчаў Скарынавы выданні.
Прынёс агонь, ліхі такі,
Пякельнае выпрабаванне.

Кнігар убачыў, як агонь
Выданні паглынае —
Здалося, што й душа яго
У тым агні канае...

Не толькі кнігі на кастрах —
І людзі мужныя згаралі,
А думкі-сокалы ў вяках
Над папялішчамі ўзляталі.

Каналі каты-крумкачы,
А словы несмяротнай сілы,
Ад сэрца к сэрцу ідучы,
Імгненна набывалі крылы.

І нараджаліся на свет
З любоўю кнігі, быццам дзеці,
Каб не звяліся плод і цвет
Духоўнасці на белым свеце.

11. Няволя і вызваленне

Што вы нарабілі, крэдыторы
Ўмерлага Францішкавага брата?!
Вы Скарыну прычынілі гора
«За даўгі», а ён невінаваты!

Месяц люты снежны і марозны.
Месяц люты выпаў гэткі злосны:
У няволі смутак невыносны!..
Волю павеяў май дзівосны,

Бо Раман-пляменнік — малайчына:
Не змірыўся з горкай дзядзькі доляй —
Караля патурбаваў хлапчына
І Скарыну вызваліў з няволі.

12. Трыумфальнае святло

***

У справах цудоўных
вучонага сына —
святло старажытнай
адметнай краіны.
Ён — першадрукар,
ён тварэц вечных кніжак —
Францішак Скарына,
Скарына Францішак!

Жыве яго Слова —
ў ім дух адраджэння,
малітва-замова
супроць адчужэння.
Хвала табе,
родная маці-краіна,
што ты ўзгадавала
прамудроага сына,
што ты акрыліла
Францішка Скарыну!

***

Святло запаветаў
прайшло праз вякі.
Далёкі Скарына
нам блізкі такі!
Нібыта ікону,
відаць, на вякі,
малююць натхнёна
яго мастакі;
і пішуць паэты
пра подзвіг яго,
ягонай асветы
нязгасны агонь.

***

Бог кнігі, бязбожнікаў ён не карае,
не ганіць нікога і не дакарае,
а ўсё прапаведуе людзям любоў
да веры, да ведаў, сваіх каранёў.
Ён памятае берагі Палаты,
вяртаецца з пройдзенай годна вярсты,
ён нам, доктар духу, нясе ачышчэнне
і ад спусташэння жывое збавенне, —
Францішак Скарына, святы.

Чэрвень — ліпень, лістапад 2016 г.
Друкуецца ў скароце

Дзетдомаўкі

Тры гісторыі з жыцця

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Я іх ведаю не так даўно. Тры немаладыя жанчыны, тры абяздоленыя вайной маленствы. Негаваркая Валя, якая нікога не заклапочвае сваімі праблемамі... Надзя з настаўніцкімі камандзірскімі ноткамі ў голасе... Жыццярадасная Вольга... Дзетдомаўкі.

Мая стрыечная сястра знайшлася гадоў пятнаццаць таму. На самай справе яна нікуды і не гублялася. Проста яе шматлікія родныя цёткі, у тым ліку і мая маці, ніколі не расказвалі пра сваю старэйшую сястру Веру, якая загінула ад рук акупантаў. Трое малых дзяцей засталіся ў другой бабулі, бацькавай. Наша баба Антаніна ўнукаў не забывала, адведвала, пакуль жыла... Ды памерла рана.

Валя працавала медсястрой у мінскай бальніцы, гадавала сына, кантакты мела пераважна з раднёй бацькі. Але і пра матчыну помніла: напісала камусьці з нашых, так да мяне трапіў яе адрас. А тэлефон знайсці — справа тэхнікі!

...У нашу кватэру зайшла жанчына з ахматаўскім сухарлявым тварам, у нязвыклым саламяным капялюшыку і старамоднай вязанай кофтачцы. Мне, як малой, працягвала рукі мая невядомая сястра!

Мая сястра Валя

Адзін з «дзяцей вайны» ў мемуарах усур'ёз вінавацію сваіх бацькоў: чаму яны нарадзілі яго на гора ў разгар ліхалецця. Валянціне Казіміраўне Каспаровіч выпала з'явіцца на свет 8 сакавіка 44-га года. Зусім мала заставалася да вызвалення. Вайна асіраціла дзіцёнка ў калысцы, сыходзячы.

Матуля бясследна знікла, яе забралі немцы за сувязь з партызанамі. Бацька-партызан згінуў увогуле недарэчна. Пры наступленні Чырвонай Арміі яго застрэліў савецкі афіцэр (людзі казалі — п'яны), бо на Казіміры Галінеўскім з-за тагачаснай галечы было апранута штось нямецкае...

Так трое дзяцей у аднačасе засталіся сіротамі. У 45-ым, гуляючы з хлапчукамі, нарваўся на міну брат Віця. Бабуля Марыя Феліцыянаўна на дваіх унукаў атрымлівала 12 рублёў дапамогі. Больш дзяржава адшкадаваць не магла: асноўныя сродкі ішлі на «гонку ўзбраенняў». Грошай не хапала, каб абуць і апрануць дзяцей. У першы клас у Карытнае дзяўчынка пахадзіла з месяц, а потым давялося кінуць: босаю ж не находзішся...

Бабуля звярталася да сваіх дачок і сына: «Вазьміце Казікавых дзяцей!» Ніхто братавых не ўзяў, ва ўсіх свае... На старую насядалі суседзі: здавай у дзіцячы прытулак, бо ты іх не дагледзіш.

Толькі ў восем гадоў Валя стала першакласніцай. Яе з братам Толем афармілі ў Свіслацкі дзіцячы дом, што ў Асіповіцкім раёне. Пра той перыяд жыцця Валя гаворыць з удзячнасцю і настальгіяй:

«Дырэктарам у нас быў заслужаны настаўнік Беларусі Уладзімір Дзмітрыевіч Грышановіч. Жыў з намі на тэрыторыі. Пасадзіў сад, у якім мы рабілі градачкі. Свая гаспадарка была ў нас са свінкамі... Два жылыя карпусы, два пакоі для падрыхтоўкі ўрокаў... Мясціна харашэнная: паміж Свіслаччу і Беразіной. А лес! А жоўценькі ўвесну луг! У вачах тое хараство стаіць дасюль».

Валін фотаздымак вісеў на дошцы гонару, працы яна не баялася, а галоўнае — яе ніхто не крыўдзіў. Рада была б паверыць, аднак заўважыла, што сястра занадта маўклівая і закрытая, што можа сведчыць пра дзіцячыя — прыхаваныя і нязжытыя — душэўныя траўмы.

Выхаванцы былі прыстойна апрануты, заўсёды пакормлены. Нездаровыя і слабыя атрымлівалі дадатковы паёк. Спалі на матрасах, напханых саломаю, у вялікіх пакоях. Усё жыццё сястры сніўся агульны пакой і шарэнгі ложкаў. Кожнае лета дзяўчынку браў да сябе брат бацькі, дзядзька Віця Галінеўскі.

«Як ты думаеш, чаму ён гэта рабіў? Навошта я ім была?» — пытаецца Валя.

«Мабыць, таму, што адчуваў адказнасць».

Цяжка перажыла сястра нядаўнюю смерць дзядзькавай жонкі. Гэта была апошняя нітачка, якая звязвала Валянціну з родам...

Сястра заўсёды была худзенькай, саромелася і свайго целаскладу, і мужчын. Я насмелілася задаць ёй прамое пытанне: «Валя, ты ў нас развядзёнка ці ўдава?» І пачула сумную гісторыю, як муж разбіўся ў аварыі пад Лагойскам, пакінуўшы жонку з чатырохгадовым сынам. Толькі тады ўспомніла яна прадказанне гадалкі: «Замуж выйдзеш, але ён будзе ездзіць і памрэ не сваёй смерцю».

Сын Кірыл працуе на Беларускай чыгунцы, нявестка — у дашкольнай установе. У Валінай «двушцы» гадуюцца двое ўнукаў. Дзіўнае супадзенне: нашы ўнучкі нарадзіліся ў адзін год з розніцай у пяць дзён, у адным радзільным доме...

Надзя

З другой дзетдомаўкай, Надзеяй Іларыёнаўнай Іюльскай, я пазнаёмілася ў асяродку грамадскіх актывістаў. Мы разам выходзілі на шэсці, збіралі подпісы, клеілі партрэты, назіралі на выбарах. Мы з ёй аднадумцы.

Як вы маглі заўважыць, у Надзі прыдуманае, штучнае

прозвішча. Якое далі ў дзіцячым доме, такое і мае. Дзяўчынку падкінулі зусім не ў пялюшках і нават не ў дзіцячы дом — да чырвонага будынка гарадскога аддзела адукацыі, што на Кірава. А там па службе якраз знаходзілася кіраўнік сацыяльных установаў Аляксандра Якаўлеўна Кудрэвіч. Надзя ў чатыры гадзікі ведала сваё імя, а прозвішча далі па месяцы, калі знайшлася. Год нараджэння напісалі прыблізна, 1943, дату прыдумалі. Надзя плача ў трубку і цяпер, успамінаючы сваю дэтэктыўную гісторыю.

Перш яна трапіла ў 3-і дашкольны дзіцячы дом, што за Чэрвеньскім рынкам. Потым выхаванцаў перавялі ў спецустанову №7, на вуліцу з невымоўнай назвай «Асавіяхімаўская» (у раёне старога аэрадрома).

Салідны быў дзетдом: з падарункамі ад шэфаў, з летнімі выездамі, з развітай мастацкай самадзейнасцю, канцэртамі, гурткамі... Хтосьці парупіўся, каб у трох групах правялі адбор у харэаграфічнае вучылішча. Выбралі дзевяць дзяўчатак розных узростаў. Некаторыя з групы танцавалі ў ансамблі беларускага народнага танца імя Апанасенкі. А хорам на тры галасы кіраваў Барыс Львовіч, і яны нават перамагалі 8-ы — з музычным ухілам — дзіцячы дом у двары ГУМа...

Надзя захавала пажоўклы нумар газеты «Зорька» за 26 ліпеня 1958 года, дзе змясцілі рэпартаж пра летні лагер у Дзяржынскім раёне. Жыва так, хораша напісаны, бо належыць пяру пісьменніка М. Герчыка. Ён пісаў, як выхаванцы ўдзельнічалі ў будоўлі, даглядалі кабылку і свіней, палолі калгаснае поле... Праз паўстагоддзя Надзя з сяброўкай Валяй Даніловіч едуць на станцыю Негарэлае і шукаюць у зарасніках той летні дом. Не знайшлі. Да рэчкі Ператуці не трапілі, бо ішоў дождж. Затое пабывалі ў вёсцы Гарбузы — здзейснілі падарожжа ў дзяцінства.

Парадкі, аднак жа, былі ў дзетдоме суровымі. За правіну маглі жорстка пакараць: пакінуць без ежы, настукаць па галаве альбо выставіць голую да дзвярэй хлапечага пакоя. (Самы жахлівы «выхаваўчы прыём»!) Старэйшыя дзяўчынкі практыкавалі разборкі паміж сабой: «цёмную», накінуўшы коўдру на галаву.

Адчуваеце розніцу паміж дзетдомамі асіповіцкім і мінскім?

Ды я не сказала галоўнага: увесь гэты час, зводдаль, за дачкою сачыла родная маці Еўдакія. Адшукала ўстанову, уладкавалася паблізу працаваць, пасылала паштоўкі без адрасу і подпісу... Напэўна, выглядвала на дварэ ў чародках дзяцей... А потым наведвала, брала да сябе на здымных кватэры і ў інтэрнат. (Што яна пры гэтым гаварыла? Чужым жа дзяцей не аддаюць.) Пра маці вядома, што прыехала з Віцебшчыны, пры акупацыі знаходзілася ў Дуброўне. Бацькоў яна не ведала і не памятала. Таксама дзетдомаўка.

Жанчына пайшла з жыцця, калі дачцы споўнілася 13. Як і пры якіх абставінах, невядома. Надзя ведала месца апошняй працы маці і нават атрымала на памяць яе асабістыя рэчы. А прычынай, чаму маці рашылася яе, малую, пакінуць, з'яўляецца, на думку Надзеі Іларыёнаўны, цяжкае матэрыяльнае становішча і немагчымасць з дзіцем атрымаць у горадзе працу.

Хто Надзін бацька, засталося белай плямай. У тым узросце не задаюць «дарослыя пытанні».

Вучыліся выхаванцы дзіцячага дома ў Мінскай сярэдняй школе №1. На выходныя і настаўніцы, і выхавацелькі бралі да сябе вучаніц дадому. Вось іх імёны: Тамара Дзмітрыеўна (выхавацель), Рахіль Абрамаўна

Выхаванцы былі прыстойна апрануты, пакормлены. Нездаровыя і слабыя атрымлівалі дадатковы паёк. Спалі на матрасах, напханых саломаю, у вялікіх пакоях. Усё жыццё сястры сніўся агульны пакой і шарэнгі ложкаў. Кожнае лета дзяўчынку браў да сябе брат бацькі, дзядзька Віця Галінеўскі

Так іх вучылі вышываць

Вучні з Грушаўкі

(англійская мова), Ганна Мітрафанаўна (класная), фізік Дубініна... Больш за ўсіх удзяляла ўвагі сіротам Ганна Аронаўна, якая аднаго хлопчыка ўсынавіла. Ёй, адзінокай, сталыя выхаванцы «выбілі» кватэру, пасылаючы ва ўсе інстанцыі калектыўныя лісты.

Дырэктар 7-га дзетдома Аляксандра Якаўлеўна пражыла 105 гадоў і памерла не так даўно, у 2014-м. Увесь гэты час выпускнікі віншавалі яе, наведвалі. Менавіта былая дырэктарка пацвердзіла адміністрацыі Маскоўскіх могілак, што там знаходзіцца магіла Надзінай маці.

Скончыўшы мінскі інстытут, Іюльская працавала настаўніцай фізічнай культуры. Яе асабістае жыццё «на замочку», а мы ў душу не лезем. Ведаем толькі, што адзіная дачка не захавала сям'ю, а любімы ўнук Янка праходзіць службу ў беларускім войску.

...У гадавіну смерці Васіля Быкава мы ўскладалі кветкі на магілу пісьменніка. Надзя нас паклікала, павяла ўглыб і паказала магілу матулі, якую яна даглядае. Не без цяжкасцяў, але месца пахавання ўдалося захаваць за сабой, і цяпер прыгожая ў свае за 70 з нечым Надзя — з точанай фігуркай і серабрыстай галоўкай — мае прывілею займець апошні спачын разам з ганаровымі жыхарамі сталіцы...

Вольга

Дзетдомаўку Вольгу Анатольеўну Далгачову я сустрэла на нашай вуліцы. У яе былі свае прычыны выхоўвацца мамай-дзяржавай.

Волечка нарадзілася ў сям'і карэнных менчукоў у 1943-ім. У чатыры годзікі яе мусіла афіцыйна здаць на выхаванне ў дзетдом сама маці. Бацьку, Анатоля Гуміна, у пачатку 45-га арыштавалі; у час акупацыі ён працаваў слесарам-водаправодчыкам на свідравіне. З вуліцы Разінскай пры немцах многія зараблялі на хлеб. Супрацоўніцтва з акупантамі прыроўнівалася да здрады Радзіме і дзіўна фармулявалася як «сношение с иностранным государством». У лютым, пасля Пішчалаўскага замка, асуджаны быў этапаваны ў Свярдлоўскую вобласць. Праз тры з нечым месяцы ён памёр у лагерным лазарэце з дыягназамі «дыстрафія» і «туберкулёз». Месца пахавання невядомае. Паколькі маці выдалі даведку, то дзеці мелі права на грашовую дапамогу. Дваіх жанчына пакінула пры сабе, адна «дасталася» бабулі, а меншая — дзетдому.

Сустрэча праз многа гадоў. Надзея і Вольга

Яшчэ раней Кацярыне Гуміной (Баран) давялося пазмагацца за сваё даваеннае жыллё. У іх доме бомбай пашкодзіла сцяну, тады сям'я перабралася ў апусцелы дом цёткі. Бацька умацаваў рэйкай сцяну і пусціў жыць суседзяў Янушкевічаў.

Вольга распавядае:

«З Масквы вярнулася бацькава радня, сем чалавек, а ў іхнім доме — наша мама з дзецьмі. Ім гэта не спадабалася. Маму выперлі, але і ў наш дом ёй ходу не было. Адна з суседскіх дачок выйшла за афіцэра Белпалка, той пагражаў маме пісталетам, збіў яе так, што трапіла ў бальніцу. Падала мама ў суд — і выйграла, а тыя ўсё роўна нас не пускаюць. Праз акно мы лазілі ў адзіны пакойчык».

Жанчына пайшла шукаць праўду ў Белполк на Грушаўскую. Да камандавання яе не дапусцілі. Тады яна рашылася на адчайны крок: кінулася на капот генеральскай машыны. Генерал вывучыў дакументы, перагледзеў рашэнне суда. У выніку маёр Маладцоў вярнуўся на Разінскую без пагонаў і партупеі, яго выгналі з арміі. Суседзі знайшлі іншае жыллё і нарэшце выселіліся.

Жанчына пайшла шукаць праўду ў Белполк на Грушаўскую. Да камандавання яе не дапусцілі. Тады яна рашылася на адчайны крок: кінулася на капот генеральскай машыны. Генерал вывучыў дакументы, перагледзеў рашэнне суда

Вольга памятае татарскія агароды, дзе немцы сеялі бручку, і мячэць каля сённяшняй гасцініцы «Юбілейная»; на яе месцы цяпер рэстран, казіно і боўлінг. Горад у 50-ых «расчышчалі». Друз і старую цэглу звозілі ў раён Палаца спорту, у забалочаную пойму ракі. Палонныя немцы сядзелі на бярвеннях і гралі на губных гармоніках. Яны частавалі дзяцей салёнымі арэшкамі з бляшанак і цукеркамі. Больш запомніліся самі бляшанкі: са шкілетамі на мыліцах.

Выхаванцам выдавалі амерыканскую дапамогу: высокія чаравічкі са шнуроўкай, дзяўчаткам — белыя, а хлопчыкам — чорныя. Перапалі таксама харошанькія палітончыкі і капялюшыкі-балеро, кітайскія вясёлыя сукеначкі.

Вольга выйшла замуж за свайго аднакласніка, які атрымаў прафесію дызайнера. Нядаўна яны адзначылі «залатое вяселле». Сын і дачка, зразумела, даўно дарослыя, унучка заканчвае школу. Мая суседка па вуліцы, як і Валя Каспаровіч, медсястра па адукацыі, толькі яна рэгулярна «бегала» ад медыцыны ў розныя іншыя галіны гаспадаркі. Потым да пенсіі вяла лячэбную фізкультуру ў гарадской паліклініцы №12.

Аб новай знаёмай я паведаміла Надзі Іюльскай. Аказалася, разам з Воляй Гуміной яны прайшлі і 3-і дашкольны, і 7-ы дзіцячы дом. Успомніла яна і таварышку («чорненькая такая?»), і нямецкія бляшанкі з арэшкамі. У іх агульныя сябры і настаўнікі, агульнае сірочае дзяцінства.

Я парупілася жанчын звесці, пазнаёміць «нанова». Было цікава: як яны сустрэнуцца? Надзея з Вольгай пазналі адна адну ў твар. Пазналі... і разгубіліся. Няёмкасць адчулі, ці што? А потым доўга, стуліўшы галовы, разглядвалі Надзіны старыя фотаздымкі (у яе дома цэлы архіў). Успаміналі...

На скрыжаванні

Вольга РАСТОЎСКАЯ

***

Кладзі мае сны
на мову памерлых багоў
Кладзі мае думкі
на плечы натоўпаў каменных.
Кідай бездакорныя позіркі
майстру сусвету
Кідай незлічоныя словы
ветру і сонцу дажджом
і пяском.
Ідзі мне насустрач
нібы на сустрэчу з адлегласцю
тонкай ад смерці да сна
Ідзі небяспечна
вяртаючы словы з нябёсаў маіх
на крокі сваіх недарэчных
учынкаў.

***

Кава з водарам блюза
Сустракае мяне ўсмешкай
Пазірае пяшчотна
Асыпае мой шалік камплімен-
тамі
Натхняе цябе
Абуджае дзень

***

калі кранаеш тую глыбіню
святлом сваіх далоняў нерухо-
мых,
яна маўчыць,
і варта ўсвядоміць —
на скрыжаванні
ў пошуках дарог
бязмежнай плынню
сыходзіць

***

дзіўлюся
дзівам
здзіўленым.
павер'ям
верна
веру.
гукаю
гукам
гучным.
пішу
напісаным
пісьмом.
чытаю
нечытанае
чытво.
смяюся
смехам
смешным.
смешна
чытаннем
пісаным
бязгучным
няверным
дзіўным...

***

Няспешная

Фота www.unusualplaces.org

Дзікая
Прагная
Хваля майго палону
Хвалюе
Не разумее
Песні мярзотных стогнаў.

Бяспечная
Ціхая
Гнуткая
Прасціна майго натхнення
Працінае
Не супыняе
Запалу былога тленне.

Нясцерпная
Спрытная
Цяжкая
Мара майго сусвету
Марнуе
Не закранае
Дотыкаў гучных ветру.

Вішнёвы пах

Глеб ШУЛЬПЯКОЎ

1.

«Паспавядайся — будзеш рады...»
(гэта чужая, не мая парада).
Ужо прамінула — колькі? — амаль паўгода:
Лета, восень, і люты зноў надыходзіць,
А я ўсё ніяк не дам сабе рады.
Шторанку збіраю свае паперкі,
Выходжу на кухню, тулюся да печкі,
гляджу за вакно, дзе на белым снезе
гойсае рыжы суседаў пудзель.

Вось жа, тым летам я жыў у вёсцы
(лецішча было не маё, чужое —
сябры далі пажыць на самоце).
У Маскве тым летам цягнула дымам —
у наваколлі гарэў тарфянік.
Нават метро ў смузе блакітнай!
А тут крышачку па Казанскай
чыгунцы — і ты
ўжо на верандзе: цікуеш, як сонца
трапечацца ўвечары ў лапах ялінаў.

Уранні рынак: цяляціна й бульба,
памідоры, кавун, на вячэру гарэлка.
А потым на матрацы гартаў часопіс —
«Юность» гартаў, «Огонёк» і «Ровесник»,
а як сутоньвалася, смажыў мяса,
скрыляў гародніну, вывуджваў з ванны
пляшку гарэлкі — баль пачынаўся.

У тое лета ў вёсцы пісаў я п'есу
(гэта была чужая, не мая ідэя —
стварыць п'есу; адзін тэатар
замовіў мне драму з гадоў нядаўніх).
Класіка жанру: каханне й мора.
Ды яшчэ каб стрэльба ў фінале пальнула.
Тады, дзень пры дні, пагартаўшы часопіс,
я падымаўся паціху ў мансарду.
Падмыкаў машыну і ўсіх герояў
выпускаў на волю: спрачацца, бегаць.
Ну, што бывае, як пішаш п'есу?
Дасі ім слова, такое ўчыняць —
перасварацца, а то й паб'юцца —
ледзь паспяваеш сачыць за імі.
А тут яшчэ ў суседзяў за плотам:
«Ксюша, Сярожа, хадзіце есці!»
«Ваша падача, Антон Іваныч».
«Дзіма, сынок, супакой сабаку!»

І вось падбіраючыся ў п'есе
да рэвальвера, вунь там, на паліцы,
бачу ў акне, як ляцідь па небе
чырвоны мяч —
проста мне пад сцэнку.

2.

«Збіраю я манеты і жанчын!» —
ён захінуў на чэраве чугай
і зноў запыхкаў люлькаю духмянай.
«І я збіраў калісь...» — «Жанчын?»
«Ды не, яны ж, яны ж...» — «Яны ж
падобныя!
У кожнай ёсць і век свой, і свой кошт.
Знаёмцеся, Марыйка. Жонка.
Год выпуску...» — «Не слухайце, скажыце:
Дык гэта вы на лецішчы ў суседзяў?»
«Пакінулі ключы пажыць крыху».
«А ў нас шчупак, не проста — па-ільінску!
Прыходзьце на вячэру!» — «О, шчупак!
Напэўна , у смятане?» — «Ну вядома».
«Я па гарэлку». — «Па габрэйскую?»
«А іншая не ў модзе ў шыротах гэтых».
«Даўно вы тут, мы бачым, жывяце».

І вось ужо ў паветры ловіць нос
гарачы перны пах.
Па шчупаковай волі памідоры,
спавітыя цыбуляй і пятрушкай,
аздобленыя кулямі радыскі,
і ўрэшце ён, распараны шчупак
у бульбачцы разваранай —
глядзіць, віжуе, зырыць на мяне
вачыма пабялелымі.
І мы сядзім — гадзіну, дзве, і тры.
Звініць пад абажурам камарэча,
па маснічыне б'е хвастом сабака,
і гутарка па лецішчы плыве
журлівым ручаём пад патэфон,
які спявае нам ізноў па коле:
факстрот «Шкляныя перлы»
летка-енка
вальс «На сопках Манчжурыі»
«Ленінградскія масты»
і папуры «Маямская дзяўчо».

І тут Марыйка, пляснуўшы рукамі,
ідзе ў пакой, грукочa там зацята
рандолямі й нясе ўрачыста
талерку чорных ды ільсняных ягад —
і грацыёзна ставіць на стальніцу.
«Вы верыце? Калісьці тут была
сядзіба, ужо і не згадаю
якіх князёў, і быў вішнёвы сад,
вялізны сад на гэтым самым месцы».
«...Гаспадаром быў нейкі скандынаў,
што капітал займеў на перавозках».
«І што, не захавалася нічога?»
«Ды не, аскепкі засталіся.
У сажалцы вядуцца шчупакі,
а ў стайнях
муж знайшоў капейку Мікалая...»
«Збіраю я манеты і жанчын!».
«...ды трохі вішняў ацалела там,
з якіх мы і сабралі пару літраў».
«Ну проста нейкі чэхаўскі сюжэт!»
«Вазьміце, праўда. Гэта на сняданак.
Як той казаў, з магнацкага куста.
А спод як-небудзь вернеце пазней».

...Сабака вёў мяне да самай брамы,
а потым я пайшоў па плоту пыльнага
дахаты — у ялінавай цямрэчы,
якая толькі тут, у Падмаскоўі,
бывае перад жніўнем па начах.
Не ягады, але салодкі водар вішняў,
як воблака, я нёс тады ў руках.
Над галавой, расштурхваючы зоркі,
гуляў шчупак, што памятае князя,
а я, заплюшчыўшыся, бачыў сад, —
як ягады гайдаюцца на веццi
і сонца прасвідроўвае лістоту.
Калі і дзе я чуў вось гэты водар?
Хлапчынка ў акулярах, як я трапіў
сюды, пад гэты плот, які
зацята вішні рваць перашкаджае?
Я адчыняю весніцы, заходжу
ў чужыя землі — заміраю
ад страху, ягады з галінак рву
і чую раптам той жаночы голас:
«Ці спадабалася табе чужая вішня?»

«Чаму ж ты не ясі?» — перада мной
бідон адборных ягад,
а жанчына ў дзвярах у сінім хвартушку
вачэй не зводзіць,
потым ціха кажа:
«Не выпушчу, пакуль усё ты не з'ясі».
І там жа, у дзвярах, сядае ў крэсла.
...Спярша адну, затым другую вішню
я дастаю (а пальцы ледзяныя!)
і прыгаршчамі ўжо піхаю ў рот,
размазваючы слёзы па шчацэ.
Жанчына ўсё глядзіць, і мне здаецца:
праз хвілю і сама заплача горка.

«Цяпер ты зразумеў?» — Ківаю.
«Ну, ідзі... Чакай. Памыйся.
Надта ж ты мурзаты».
Мы йдзем на кухню, пара вада.
Яна мой твар бярэ сабе ў далоні,
квяцістым ручнікам кранае шчокі,
а потым прыціскае да грудзей.
Ён цёплы, гэты хвартушок, і шорсткі.
І пахне бульбай смажанай.

3.

Наступнага дня я закончыў п'есу.
Рэвальвер — уявіце сабе — даў асечку:
адно толькі мора шумела ў рэмарках.
І тады я вырашыў: пара вяртацца —
хопіць слухаць зязюляў за плотам.
У кайстру — рэчы. Склаў кампутар.
Дом зачыніў і ключы — у падстрэшша.
І на цягнік паціху, без сантыментаў.

Там, на далёкай верандзе
(яна цяпер падобная да вагону,
які не мае ні колаў, ні вокнаў),
засталася талерка. Варта было пайсці,
як яе адразу абляпілі восы.
Прагныя няўклюды, яны
накінуліся на гнілыя вішні,
спярэсціўшы талерку сваімі
бурштынавымі спінкамі ў паскі.

...А я стаяў у тамбуры ля разбітых
вокнаў,
дыхаў падвэнджаным ветрам
і думаў, што ніколі не ўведаю:
хто была тая, у хвартушку?
Жыве ці не? І ў памяці яе
ці жывы той дзень?
«Ды што там вішня!
Нам і пра сябе нічога невядома.
Да прыкладу, як нас бацькі зачалі?
Дома? На лецішчы? У спальным вагоне?
Уначы або па абедзе?
І хто першы на жывот паклаў руку?
А можа, гэта здарылася ў вітальні
проста на мокрым футры?
Паслухайце, гэта ж надзвычай
важныя рэчы!
Трэба ўдакладніць, пакуль яшчэ
ўсе жывыя...»

Гэтым часам цягнік уварваўся ў сталіцу —
замільгацелі загароды і эстакады,
а я ўсё стаяў ды перабіраў варыянты.
Адзін, другі, трэці... І ведаеце што?
Той самы, на мокрым футры
падабаўся мне болей і болей.

Пераклаў з расійскай мовы Уладзімер Арлоў

Даўно гэта кажу

Юрый ЗАВАДСКІ

У падарожжа

Вось ён, разлік траекторыі ад сябе да сябе.
Як добры вінаградар, вырошчваю
сваю радасць без вады і зямлі,
выпешчваю сваю лазу, і яна — з усмешак,
і я праклінаю цябе, ратаўнік.
Ці ведаеш ты, што ты толькі цацка
на адну ноч?
За высокімі дзвярыма ўніверсітэтаў
цябе няма,
За кратамі беларускіх турмаў цябе няма,
за крывёю з носу, за выбітым мозгам,
за адараванымі нагамі.
Цябе няма пад каменем, няма ў гадзінніку,
няма ў чаравіках і няма без чаравікаў.
У тонкім голасе школьніцы,
у слёзах жонкі, няма ў смерці,
няма ў разгубленасці, няма ў пакаранні,
няма ў рытмах музыкі, няма ў гарэлцы.
Няма ў вайне, няма ў рухавіках
і няма ў пустэльні пасля выбуху,
няма ў моўкнасці пасля маркітавання,
няма ў размове з прафесарам,
няма ў лядоўні, няма ў тэорыі,
няма і не будзе ў бетоне або цэгле,
няма і не будзе ў лёгкіх у шахцёра,
няма і не будзе ў вагіне
і ўва мне няма, і нічога святога
не вырабляю.
Цябе не глытаюць разам са спермай,
дактары не выкідаюць цябе
разам з апендыксам.
Цацка на адну ноч, збавіцель ад пустэчы,
пажарнік у тыяры, прычасце ад людскасці,
раскаянне ў радасці,
пакаянне за шчасце і нязмушанасць,
пакута за вернасць і цноту.
Без цябе, без цябе выпраўляюся
ў падарожжа гэтай пылюкаю.

Таксама адміраюць

Хвоя — вакно да трывання
разбуральнага ды хлуслівага.
Стол, прасякнуты півам,
ловіць стальніцаю вецер,
і хвалі яго падмываюць бетон узбярэжжа.
Параход — таксама вакно,
да цела незнаёмага і ўкveленага
размовамі ды намёкамі.
Мой ты дружа, што захлынуўся
ў тых размовах,
бо пол твой размагніціўся,
і галава гэтага горада разламалася,

падмытая драўлянымі хвалямі.
Даланю сваю забяры,
стол брудны, ліпучы.
І колькі дрэваў,
што зеляняюць, цямнеюць,
і таксама адміраюць.

Даўно гэта кажу

Крыніца для жывёлы,
не для людзей. І пакой для жывёлы,
не для людзей. І хлеб не для людзей.
І дарогі найпраставыя не для людзей.
Для жывёлы гэтыя грошы і прысмакі,
для яе адзенне і золата. Для жывёлы
гэтыя вочы і пальцы,
гэтая пяшчота і жарсць
не для людзей.
Гэта жывёла парушае
парадак рэчаў, дзе няма
аніякай прэзумпцыі невінаватасці
дзе губляюцца колькі самотных каханкаў,
дзе няма добрых шляхоў
і мэтаў няма таксама.
Даўно гэта кажу, даўно.

У царкве

Я не ведаю, што сталася.
Яна, як вада рассеяная,
як пясок, каагуляваная.
Верх, ніз, —
дарога скрозь мокры снег,
але начлегу не чакаю,
вяртання туды ж,
у неакрэслены алоўкам
унутраны пах,
у поласць круглявую,
што я ў ёй
танканогая настаўніца,
што похва ў мяне сцятая,
як сцятыя зубы.
Хуткасць павінна
забяспечыць поспех.
У гэтай царкве з правіслымі вантробамі
каляровы абраз з расколінай
на верхняй губе
вышэй вушак захрысціі,
і гэтая царква —
настаўніца ўжо нежывая.

Знянацку

Знянацку, знянацку
насенне ластавак рассыпалі,
насенне.

Пераклаў з украінскай мовы Уладзімер Арлоў

Аповеды дзяцінства

Іна СНАРСКАЯ

Ці трэба баяцца навальніцы?

Калі пачынаецца навальніца, мая бабуля запальвае грамнічную свечку і ставіць яе на падваконне. Але я ўсё роўна баюся. Аднойчы маланка забіла карову нашай суседкі бабы Фрузы. Пра гэтае здарэнне доўга гаварылі ў вёсцы. Мы, дзеці, хадзілі глядзець на карову, але бачылі яе здалёк, бо баба Фруза нас у двор не пусціла. Карова ляжала каля пуні чорна-бурай гарой і не дыхала. З яе вуха тоненькім струменьчыкам цякла кроў. Было страшна. Баба Фруза паглядзела на нас сумным поглядам, які азначаў: «Ідзіце, дзеці, вам не трэба гэтага бачыць». Яна накрыла карову шэрым брызентам і пайшла ў хату. Больш у двары нічога не адбывалася. Мы пайшлі дадому, кожны да сябе. Гуляць не хацелася. Як можна бегаць і смяяцца, калі ў двары нашых суседзяў ляжыць мёртвая карова?

Гэтая гісторыя неяк па-асабліваму ўсхвалявала. Ці можа жах быць прываблівым? Страшна, але чамусьці ўсё роўна хочацца глядзець. Ёсць у гэтым нешта гіпнатычнае…

Упершыню я пабачыла смерць жывой істоты так блізка. Датуль была ўпэўнена, што ніхто ніколі не памірае. Мне верылася, што заўсёды каля мяне будуць мае родныя людзі, усе мае каты і кацяняты, і нават той верабей, якога я ўратавала ад сабакі напачатку лета. Ён жа ўрэшце ўспырхнуў, сеў на дрэва, а гэта значыць, што потым, калі я не бачыла, знайшоў сваіх сяброў, і яны разам паляцелі ў гаманлівы лагодны лес. Мне заўсёды верылася ў шчаслівы фінал кожнай гісторыі. Калі нешта адбывалася не так, я казала сама сабе: «Усё, безумоўна, будзе добра. Можа, не цяпер, не тут, але абавязкова будзе». Адкуль такі аптымізм, цяжка сказаць. Але адчуванне таго, што нас нехта ахоўвае, у маёй ранішняй душы было ад самага пачатку. Усе дзіцячыя душы — ранішнія. На душы вечарэе тады, калі чалавек вырастае і забываецца, якім ён быў у дзяцінстве. Я ведала, што буду жыць вечна. І гэтае веданне расло ўва мне проста і натуральна, як кветка ў полі. Ніхто яе не садзіў, не даглядаў. Расла яна сабе і расла, падстаўляючы сонцу празрысты тварык.

Тая мёртвая карова нешта змяніла ўва мне. Разам з гэтым здарэннем у кроў атрутай улілося сумненне. А раптам карціна жыцця іншая — не такая, якой я сабе яе ўяўляю? Разам з сумненнем прыйшоў страх за сваё жыццё, за жыццё родных людзей. Я пачала баяцца, што мая бабуля захварэе і памрэ. Што нешта здарыцца з бацькамі, і яны ўжо ніколі не прыедуць да мяне ў вёску. Што маланка можа ўдарыць у нашу хату, і яна загарыцца, як хата майго сябра Ігара…

Калі ўжо дарослай я ўпершыню пабачыла фільм Андрэя Таркоўскага «Люстэрка» (памятаеце той кадр, дзе сярод ночы гарыць нейкі будынак?). Я адразу пазнала драматычную падзею са свайго дзяцінства, калі гарэла хата Ігара. Ад навальніцы загарэлася праводка ў іхнім доме, пасля агонь перакінуўся на шпалеры, дах, вокны. Я глядзела на пажар праз акно і баялася выйсці на вуліцу. Па бальшаку беглі людзі з вёдрамі, везлі бідоны з вадой на конях. З вуліцы даносіўся гармідар, і я адчувала адчай і страх, які выпраменьвалі вочы людзей. Жах прасочваўся праз сцены нашай хаты, тачыў дрэва, як шашаль. Я разумела, што сцены нашага будынку ненадзейныя, бегла да ложка, накрывалася з галавой коўдрай, але ўсё роўна чула крыкі і плач, уяўляла, як пáдаюць на зямлю галавешкі, як гарыць трава і сена ў пуні. Бачыла ў думках Ігара і яго сястрычку Соню. Вось яны бягуць па дарозе, як на вядомай карціне «Дзеці, якія ратуюцца ад навальніцы». Такія маленькія і такія адзінокія… Мне было сорамна за свой страх. Я любіла Ігара, ён мой сябар. Разумела, што трэба неяк яго ратаваць, імчаць на дапамогу. Але мне было так цяжка дыхаць, нібы сцены ўпалі на мяне і прыціснулі сваёй вагой. Я не магла прымусіць сябе выбрацца з-пад пудовай коўдры, мае рукі і ногі здранцвелі. Страх адбіваўся на шпалерах ценем мёртвай каровы, і я разумела, што ён мяне гэтым разам перамог. І тады, сабраўшы ў камяк усю сваю волю, я абхапіла рукамі галаву і ў сваёй уяве паспрабавала адматаць стужку жыцця на некалькі гадзін назад…

Усе дзіцячыя душы — ранішнія. На душы вечарэе тады, калі чалавек вырастае і забываецца, якім ён быў у дзяцінстве. Я ведала, што буду жыць вечна. І гэтае веданне расло ўва мне проста і натуральна, як кветка ў полі

Ноч. Пачынаецца навальніца. Маланкі асвятляюць вёску, як днём. Побач з хатай Ігара расце вялікае дрэва. Моцны гук страсае прастору. Здаецца, што зямля раскалваецца напалам. Загарэлася дрэва. Гэта маланка патрапіла ў дрэва, а не ў хату Ігара. Пайшоў моцны дождж. Скончылася навальніца… Наступным ранкам усё выглядала не так жахліва, як ноччу. Нават не паснедаўшы, я пабегла да Ігара і Соні. Дзякуй Богу, яны жывыя і здаровыя. Сярод іхняга двара стаяла розная мэбля, трохі абпечаная, але жывая: канапа, таршэр, кніжная шафа… Гэта тое, што бацькі Ігара разам з суседзямі ўратавалі ад пажару. Хата стаіць чорная, без вокнаў, дах абваліўся… Але Ігар кажа, што вясковыя мужчыны абяцалі ім дапамагчы. Хутка будзе талака. Складуць зруб. Да восені будзе новая хата.

Я сяджу са сваімі сябрамі на старой іхняй канапе ў жоўтыя кветачкі і думаю, што ўсё скончылася больш-менш добра менавіта таму, што я вельмі гэтага хацела, што перапісала трагічны сцэнар пажару ў сваёй уяве. Ніякая я не фантазёрка, а сапраўдная чараўніца. І кожны чалавек можа быць чараўніком, калі вельмі захоча і паверыць у сваю сілу. Адчуванне таямніцы перапаўняе мяне гонарам. Я моцная, хоць і маленькая. Няхай ніхто мяне не пахваліць, не скажа словы ўдзячнасці. Няхай пра маю барацьбу са страхам і перамогу ніхто не ведае. Не трэба. Таямніца ёсць таямніца.

Тата

Мой тата — майстра на розныя штукі. Калі настае Новы год, ён, вядома,ператвараецца ў Дзеда Мароза. Я раблю выгляд, што не пазнаю бацьку. Не заўважаю, што ён апрануў белы халат дзядзькі Івана, прычапіў бараду з ваты, абуў дзедавы валёнкі. Абодва валёнкі — на левую нагу, бо ў дзядулі толькі адна нага, левая. Замест правай — пратэз. Яго правыя валёнкі валяюцца недзе на гарышчы, іх знайсці не так проста. У таты няма часу шукаць правыя валёнкі. Ён толькі прыехаў, а Новы год ужо вось-вось пачнецца. Левыя дык левыя. Але я не заўважаю гэтага. Які цудоўны Дзед Мароз выйшаў з майго таты! Я спяваю, чытаю вершы, танцую, толькі б тата — Дзед Мароз — дастаў нарэшце са сваёй чароўнай торбы падарункі. Што б я хацела больш за ўсё? Вядома ж, алоўкі. Шмат алоўкаў… Яшчэ апельсіны. Яшчэ… браціка. Але, разумею, што такі падарунак тата не можа ўзяць і дастаць з торбы. Нават смешна… Ну што там у яго торбе, што?..

— Тата, я веру, што ты сапраўдны Дзед Мароз, толькі дастань хутчэй мой падарунак, — не вытрымліваю я. Так адбываецца заўсёды. Я не ўмею чакаць. Мама кажа, што мне не хапае волі сілы, ой, пераблытала, сілы волі.

І вось тата дастае з меха… чорненькае пухнатае кацяня. Божачка ж мой, я не чакала такога шыкоўнага падарунка! Упала на калені, абхапіла кацяня рукамі, прытулілася да яго шчакой. А кацяня такое ласкавае, трэцца аб мае калені, муркае, нібы які маленькі маторчык у ягоным горле працуе. Мабыць, думае, што я ягоная мама.

— Трубачыст. Я буду зваць яго Трубачыстам! — шчасліва вымаўляю я і бачу, як вочы майго бацькі становяцца вільготнымі. Тата, мой добры тата ведае, што пару месяцаў назад машына збіла майго ката Ваську. Як я тады плакала, проста не магла супакоіцца. Бабуля ўжо не ведала, што са мной рабіць, якімі прысмакамі гора перабіць, бо ўсё мне было нясмачнае, не лезла ў горла. Нават доктара цёцю Лену выклікалі: думалі, што я захварэла… Вядома, з часам я супакоілася, але ж мара пра кацяня засталася. Тата маю мару адчуў, хоць я яму нічога не казала…

Тата разумее мяне без слоў. Вось сядзім мы з ім на беразе возера і рыбу ловім. Прыгажосць вакол, спакой, хмаркі па небе плывуць, адна другую абганяюць. Раптам бачу — адна хмарка да майго Мішкі падобная. Я на тату яшчэ зірнуць не паспела, а ён ужо кажа:

— Глядзі, хмарка падобная на твайго плюшавага мядзведзіка. І нават аднаго вуха няма, як у твайго сябра.

Мне сорамна, што я ніяк не прышыю свайму мядзведзіку вуха, але радасна, што тата ўмее чытаць мае думкі. Для яго гэта не дзіва, працэй за паранае рэпу. Дарэчы, зусім нядаўна я даведалася, што раней, гадоў трыста таму, замест бульбы варылі рэпу. Мне тата расказаў. Вось гэта дзіва дык дзіва…

Мой бацька разумее галасы птушак. А яшчэ ён можа стракатаць — ну рыхтык сарока. Вельмі натуральна выходзіць. Бацьку падабаецца жартаваць. Не раз такое было: спачатку я чую голас сарокі, а потым на ганку з'яўляецца тата. Або схаваецца недзе за дрэвам і стракоча. Я ж не ведаю, што там тата. А можа, і ведаю, толькі ўсё роўна падхопліваю жарт: падыходжу да дрэва і раблю выгляд, што вельмі здзівілася.

— Прывітаннечка, татачка! А дзе сарока-белабока?..

Аднойчы ў сарочыным гняздзе мы з татам знайшлі матуліну срэбную завушнічку з александрытам. Мама вельмі любіла гэтыя завушніцы. Заўсёды насіла, толькі нанач здымала, клала на падваконне ў блакітны парцалянавы спадачак. І вось раніцай хацела надзець завушніцы, а адной завушнічкі не знайшла. Дзе толькі ні шукалі… Падумалі, што завушнічка недзе паміж дошкамі пад падлогу правалілася… Хто б мог падумаць, што маміну завушнічку ўкрала сарока. Мабыць, каменьчык бэзавага колеру ёй вельмі прыглянуўся… Калі мы з татам знайшлі сарочыну хатку, чаго там толькі не было акрамя матулінай завушніцы! Маленькія кавалачкі рознакаляровага шкла, ружовыя пацерачкі і нават мой медны пярсцёнак — падарунак дзядзькі Міхася, які я так нечакана згубіла. Проста фантастыка!.. Калі не стала маёй мамы, яе завушніцы надзела я. Адзін погляд на каменьчык бэзавага колеру пераносіць мяне ў дзяцінства. Я адразу ўспамінаю бацьку, матулю і ўсіх тых, побач з кім я адчувала сябе шчаслівай.

Калі бацька захварэў і даведаўся, якая ў яго хвароба, ён не страціў прысутнасці духу. Мы не раз гаварылі з ім пра жыццё пасля смерці, пра вандроўкі душы ў замагільным свеце. Тата верыў у Бога, хоць і не хадзіў да царквы. Мабыць, сваім сумленным жыццём, дабрынёй, а потым і вялікімі пакутамі ён заслужыў сваё належнае месца там, адкуль не вяртаюцца… Я часта бачу свайго тату ў снах. Часам мы з ім размаўляем. Але ж часцей маўчым. Проста глядзім адно аднаму ў вочы і маўчым. У свайго бацькі я навучылася галоўнаму — разумець без слоў.

Злаві плотку як калодку...

(Бяласін Я. А. Шчупакабра: Рыбацкія гісторыі. — Брэст, Альтэрнатыва, 2016)

Хто з хлопцаў (альбо, як кажуць на Віцебшчыне, мальцаў) не захапляўся рыбалкай, хто нават і ў сталым узросце з трапяткім хваляваннем не згадваў сваю першую, здабытую з водных глыбіняў напаўтаемным чынам плотку ці верхаводку?! Мне дык і сёння стаіць уваччу чорны і вяртлявы, што змяюка, мянтуз, упаляваны на звычайную вуду пры крыніцы пад «бетонкаю» — плацінаю на Плісе.

Можа таму і кнігу з інтрыгоўнай ды страшнаватаю назвай, з агромністым шчупаком на вокладцы ўзяў у рукі з цікавасцю. Вабіў і падзагаловак як вызначальнік жанру — «Рыбацкія гісторыі», які, што называецца, сёння ў трэндзе. Гэта ці не першая беларускамоўная кніга non-fiction пра рыбалку!

Аўтар аніяк не прэтэндуе на энцыклапедычную грунтоўнасць. Ягоная кніга — гэта найхутчэй рыбацкая аўтабіяграфія, разгорнутая ў прасторы і часе: ад роднае вёсачкі Грынявічы, што на Гарадзеншчыне, да чыгуначнай станцыі Красавіна пад Вялікім Усцюгам на Валагодчыне, ад першага бацькоўскага ўрока на беразе рачулкі Пачарнейскай да дня сённяшняга. Разгортваецца яна таленавітым літаратарам у трыццаці пяці аповедах, навелах, нарысах, мемуарах, «інструкцыях»... Забаўляльны элемент сплецены ў адно з гістарычна-краязнаўчым матэрыялам, нявыдуманымі жыццёвымі гісторыямі.

Рознапланавая і стылістыка тэкстаў Яўгена Бяласіна. «Практычныя» раздзелы — «Вузлы, закруткі ад бацькі», «Як захаваць рыбу», «На пусты кручок не ловіцца», «Школа выжывання». У публіцыстычнай стылістыцы пададзены тэксты «...знішчальная меліярацыя», «Сялец прасвяціў нақонт моцы Саветаў», «Лясная: гісторыя заняпаду ракі». У рэпартажнай манеры вытрыманыя «спартыўныя» тэксты раздзелаў «Дзе мяжа азарту», «Спінінг як рухавік прагрэсу» і інш. Стрымана-апавядальнымі падаюцца «вытворча-пабытовыя» тэксты — «Лукаўскае і Пулямец», «Белавежская пушча: якія шанцы рыбакам». Іранічныя і самаіранічныя раздзелы «Смяхотна-кур'ёзна ці смяротна-кур'ёзна? Прыгоды на Сяльцы», «Беларускі камар», «Прыгоды на Паперні». Адметныя «лірычнасцю» такія тэксты, як «Што, дзе і адкуль бярэцца», «Пасвячоны ў рыбакі», «Свет вырас»... Тут не ўстрымаюся і падам цытату: «Устаеш з сонцам. Ідзеш па лузе, а за табой туман ірдзее ў праменях свяціла, якое выкочваецца з-за небакраю і высвечвае твой выразны зялёны след на беласнай траве. Яшчэ знобка, але трымціш ты, і тахкае тваё сэрца не ад хады, не ад халоднай расы. Ты хвалюешся, бо зараз ён настане, момант удачы...»

Большасць тэкстаў дужа «апетытная», смакоўная, перасыпаная як аўтарскімі фразеалагізмамі, неалагізмамі, так і дыялектызмамі.

Літаральна адна літара (выбачаюся за таўталогію!) дадаецца — і вось ужо з паўміфічнага чарнобыльскага мутанта чупакабры атрымліваецца шчупакабра, гіганцкі шчупак з возера Мястра! Адна літара ставіцца прэфіксам паводле гэткага самага прынцыпу — і вось ужо няўдалая рыбалка ператвараецца ў грыбалку, паспяховае ціхае паляванне. Як па мне, дык гэта проста бліскучыя аўтарскія знаходкі!

Падабаюцца таксама рэчабыльнасць (рэчаіснасць), першая незабыўка (памятная прыгода), паліважэрны (бярэ шмат паліва) грузавік. Цікава і, як правіла, удала ставіць пісьменнік у кантэкст і мясцовыя слоўцы са сваёй малой радзімы: зяліска (водная зеляніна, водарасці), топка (жаванае волава), падпасак (дадатковы груз), шыш (колюшка), аршытак (шыцік), падрыўка (сетка-таптуха), муляк (веснавая лічынка), маракацыць (сее) дождж...

Нярэдка карціць пазначыць на палях аўтарскія назіранні і сентэнцыі не толькі пра рыбалку, не толькі пра беларусаў і іх праблемы. «Гэта лёс, бадай, кожнага беларуса — гукаць раку свайго дзяцінства і чуць у адказ вядомае: "Там яе няма, паляцела ў свет. Наша рэчанька выпіта да дна..."», «Вочы бялеюць, мяса пачне адставаць ад касцей... Толькі на выкід, а рыбалка тым самым марнатраўчы акт, ты марнатравец. Для беларуса адно з самых крыўдных словаў. З нацыянальнай скарбонкі, маю наўвазе».

А вось каб падтрымаць аўтарскую іронію і самаіронію, можна было б зрабіць наступнае дапушчэнне. Калі Яўген Бяласін апублікаваў бы некаторыя раздзелы ў часопісе «Дзеяслоў», дык мог бы прэтэндаваць калі не на прэмію «Залаты апостраф», то, як мінімум, на «Дубальтовы апостраф» — ці не ўпершыню ў беларускай мове ўжывае ён слова з двума апострафамі: перад'зм'е!

Але, мабыць, штосьці ўсё ж не дагледзеў аўтар і рэдактар: поліэтыленавая, а не цэлафанавая торба, відавочны русізм — «фігуральна выражаючыся». Націскныя галосныя чамусьці падаюцца вялікімі літарамі, а не абазначаюцца дыякрытычным знакам ці хаця б курсівам. Гэта напачатку бянтэжыць, а потым і раздражняе...

Пару закідаў ма́ю і да паліграфіі. Кегль асноўнага тэкста замалы, а праз тое цяжкачытэльны, дзе-нідзе кепска прадрукаваўся. Як па добры лад, кніжка павінна была б быць аб'ёмам не на 180 старонак, а ўдвая большай. Блок склеены так шчыльна, што том увесь час трэба трымаць абедзвюма рукамі, бо інакш загортваецца самахоць.

Таму хацелася б пабачыць кнігу перавыдадзенай у лепшым выдавецка-паліграфічным выкананні. Думаецца, што з карысцю пагартае і пачытае яе не толькі рыбалоўца-аматар. Цікавай яна можа быць і географу, і эколагу, і іхтыёлагу, і этнографу, і лексіколагу з дыялектолагам.

А сёння трэба па-добраму пазайздросціць Яўгену Бяласіну і павіншаваць яго, што здолеў «выцягнуць» такую кнігу, што «вылавіў акуня як каня».

Уладзімір Сіўчыкаў

«Marginalis»,

ці гісторыя пра тое, як добры маркетолаг прасоўвае слабога аўтара, і абодва яны поўныя цёзкі

Чытаць усё, што выходзіць на рынак, немагчыма — аксіёма. Свой спіс мастрыдаў кожны складае сам. Нехта пад уплывам аўтарытэтных дарадцаў, нехта з падказкі сяброў. Часам здараецца, што чытаць прымушае агрэсіўны піяр. Супраціўляцца можна, але гэта патрабуе высілкаў. Прасцей прачытаць, асабліва калі так настойліва просяць, як гэта робіць Кірыл Стаселька.

Пра мову і стыль твора

Падаецца, у кнізе не было ні рэдактара, ні карэктара, што, на жаль, выявіла поўную непісьменнасць аўтара. Літаральна з першых старонак на чытача абвальваецца процьма памылак, русізмаў, таўталагічных канструкцый і іншай прыкрай бязглуздзіцы.

«Гады доўжыліся нядоўга», «беражліва аберагаў», «кінуць у комін, каб развесці агонь», «нос удыхаў блажэнны водар паперы», «у запэцканых вопратках уладальнік бібліятэкі», і г.д., і да т.п. Хапае ў тэксце «атачаючых», «даручаючых», «знікаючых» і інш.

Аўтар проста не ведае, што па-беларуску «ліст» — гэта тое, што па-руску «пісьмо», а тое, што ён называе «лістом», мае свае слова — «аркуш», што рускаму «безграмотный» адпавядае беларускае «непісьменны», што няма ніякага «камуністычнага ўкладу», а павінен быць «лад»... Сумны спіс можна доўжыць бясконца. Груваcткія сказы з вялікай колькасцю лішніх слоў.

Наогул, многія слоўцы, упадабаныя К. Стаселькам, паўтараюцца абзац за абзацам без дай прычыны. То пісьменнік зацыклівае на «дастаткова», то на «магчыма», то на «грунтоўна». Пра выратавальны сінанімічны шэраг вучаць у школе, не? Няма ўласнага лексічнага наробку, то слоўнікі ж складзеныя шматтомныя — толькі не ляніўся зазірнуць... Гора таму неафіту, для якога першай кнігай на мове стане «Marginalis» — ахвоту адаб'е і створыць кепскае ўражанне пра беларускую літаратуру наогул.

Відавочна, аўтар мысліць па-руску, беларуская мова яму мо і сімпатычная, але абсалютна ім неасвоеная і не блізкая...

Пра сюжэт

Фабула «Marginalis» (у адносінах да асобы, з якой усё пачынаецца, — феноменальнага кніжніка італійца) выкладзеная на сайце library.ru ў раздзеле «Асобы», дзе размяшчаецца сціплы артыкул пра італійца Антоніо Мальбэкі. Яна паўтараецца, на жаль, амаль даслоўна на старонках кнігі сп. Стасолькі. Каб гэта быў навуковы тэкст — яго б проста прызналі плагіятам...

Далей ідзе панярхоўнае сцэнарна-пункцірнае пазначэнне сюжэту, за якім усё чакаеш: калі ж пачнецца нарэшце сам раман?.. Чакаеш, скажу адразу, марна, бо і на 10-й, і на 30-й старонцы аўтар усё пераскоквае хутчэй наперад, выключна агульнымі рысамі абмалёўваючы падзеі. Падаецца, што ты чытаеш запіс гутаркі, у якой чалавек сціслa і не па-мастацку аднастайна стараецца распавесці змест прачытанай ім кнігі.

Ненадоўга дорыць надзею трэці раздзел, дзе нарэшце пачынаюць разгортвацца падзеі новай сюжэтнай лініі. Але і здарэнні ва ўтапічнай камуне не выратоўваюць кнігу, так гучна названую «насычаным філасофскім і захапляльным» раманам. Чым аўтар хоча «здзівіць» чытача? Пералічэннем геаграфічных кропак: Анкордыдж, Кардова, Ігл-Рок? Ці веданнем мянушкі штату Айдаха?.. Гэта б слаба ўразіла чытача нават для пачатку мінулага стагоддзя. Але якая рэклама! ... «Раман рэкордны па колькасці герояў» — гэта як? Проста ў трох абзацах пералічыць нейкіх персанажаў праз коску у якіх была таямнічая кніга? Праз гэта рэкордны? У такім разе тэлефонны даведнік — вось сапраўдны рэкардсмен! Характары герояў прымітыўныя, паводзіны прадказальныя. Адкуль у характарыстыцы ўзялося слова «філасофскі» — наогул не зразумела?..

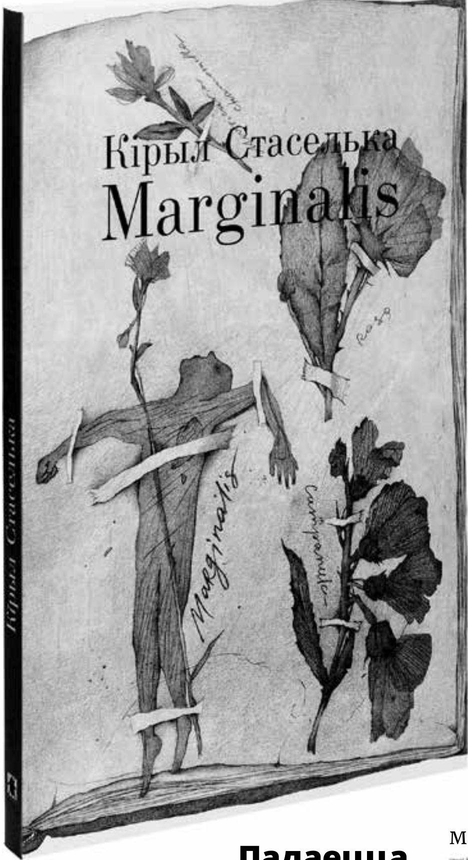

Падаецца, у кнізе не было ні рэдактара, ні карэктара, што, на жаль, выявіла поўную непісьменнасць аўтара. Літаральна з першых старонак на чытача абвальваецца процьма памылак

Недароблены, нявычытаны тэкст мусіў трапіць да дарадцы-рэдактара — і, магчыма, лёс кнігі быў бы інакшы. Вядома, каб такі рэдактар узяўся за працу. Але ці ёсць на гэта час? Хутчэй у эліту літаратуры, хутчэй у лонг- і шорт-лісты!..

Нехта, прачытаўшы гэты водгук, скажа: як так, не можа быць, каб у кнізе не знайшлося зусім нічога добрага? Я супакою — знайшлося. У кнігі добрая вокладка.

І апошняе — апярэджваючы адэптаў тэорыі змовы: ніякіх уласных рахункаў няма, мы нават не знаёмыя. Чаму пра Стасельку? Ды таму, відаць, што такой масіраванай, як дынаміт, бамбардзіроўкі, і надакучлівай, як летняя заедзь, рэкламы і самапіяру з нагоды твора сумніўнай якасці я яшчэ не бачыў. Сустрэну яшчэ — абавязкова пачытаю і падзялюся ўражаннямі.

Усевалад Сцебурака

Напрадвесні

Чарговы нумар «Дзеяслова» атрымаўся ўніверсальным

Змешчаныя ў ім тэксты і творы ўключаюць у сябе вельмі шырокую панараму культурнай, філасофскай і літаратурна-мастацкай тэматыкі. На зачыне вядзецца рэч пра надыходзячае вялікае свята — 500-гадовы юбілей беларускага кнігавыдання. Таму за аснову ўзяты скарынаўскі духоўны і нацыянальны подзвіг — выдрукаваная ім Біблія. Чытачам прапануецца ацаніць пачатак працы над перакладам старазапаветнай прозы — першы раздзел Кнігі Роду з каментарыямі (пра стварэнне свету). Гэта, безумоўна, важная падзея для беларускага нацыянальнага самавызначэння і самаўсведамлення ў свеце. Цікава, што не зважаючы на тэалагічную складанасць ды інтэлектуальнасць, тэкст прадмовы да гэтай неардынарнай працы, якая толькі пачалася, напісаны доктарам філасофіі і сакральнай тэалогіі Ірынай Дубянецкай, чытаецца жыва і з непадробнай цікавасцю.

Працягвае Скарыніяну публікацыя перастварэнняў, зробленых Алесем Разанавым з выдадзенай ім кнігі вершаў «Маем найбольшае самі», дзе Ф. Скарына гучыць па-сучаснаму зразумела і даходліва, але не менш глыбока і ўзвышана. Чытач даведаецца, што

Таму габраі
людзям не сталым,
якім яшчэ не было
трыццаці гадоў,
не давалі
гэтыя кнігі чытаць –
бо ў іх
замкнёны вялікія таямніцы
і гэтыя таямніцы
пераўзыходзяць розум людскі.

Шырока заяўлена ў часопісе і сучасная мастацкая літаратура. Валянціна Аксак прапануе нізку паэтычных асацыяцый, звернутых да (а часцей: ад) уласнага і надзённага жыцця, занатаваных прозаю. Шчыра кажучы, тэксты мала чым розняцца ад свабодных вершаў паэткі, якія ўжо палюбіліся чытачам. У іх, як і ў згаданай публікацыі, датклівa зладжана гармонія думак і вычуванняў аўтара. Самі па сабе гэтыя вершы ў прозе простыя для чытання і ў той жа час з падсвечанай таямніцай падтэкставага ўспрымання.

«Заходжу ў хату. Вітаюся з бацькамі. Стаю ў чаканні адказу. А яны маўчаць. Проста глядзяць на мяне зверху, з-пад самае столі. Маладыя. Усмешлівыя. Прыгожыя. Шчаслівыя. Аблямаваныя вішнёваю самаробнаю рамай. Такой жа, як і Маці Божая і Ісус Хрыстос побач. І самі ўжо сталі іконамі».

Мы даўно прызвычаіліся да Алеся Камоцкага як да выканаўцы аўтарскай песні (можна сказаць, барда). Прычым песні ў яго даволі глыбокія, з філасофскімі падкладкамі і высновамі. Я і сам іх прыхільнік. Праўда, мне падалося, што жанр і манера выканання бардаўскай песні міжволі схілілі паэтычны талент

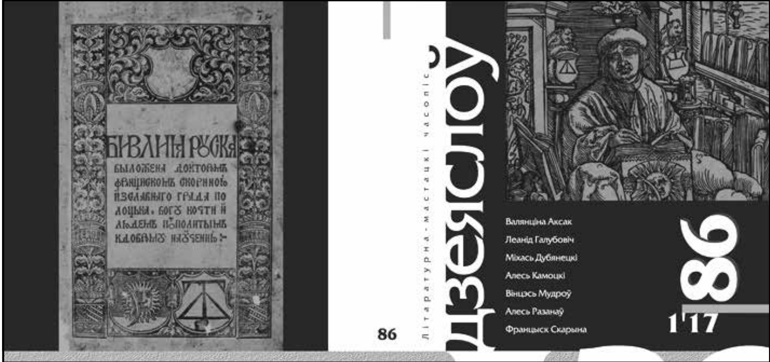

Камоцкага да запатрабаванняў слухачоў і тэкставай празрыстасці. Дзякаваць Богу, шчырасць і мастацкая даверлівасць засталіся ўсё тыя ж. Не на пустым месцы ўзнікаюць такія радкі:

Хутчэй за ўсё, не так
плануе аўтар,
Хутчэй за ўсё, мы самі
нішчым цуды.

І тут можна было б пагаварыць пра даволі шырокае кола паэтаў, якія, узняўшыся на пэўны мастацкі ўзровень, як бы прыпыніліся ў сваім творчым развіцці і спакойна пайшлі па гарызантальным шляху да свайго непазбежнага небасхілу. Памятаеце, у Някляева ў адным з яшчэ маладых яго вершаў былі такія, на першы погляд, мімаходныя радкі: «Так верш я склапаў. Неблагі… Не горшы з усіх маіх вершаў»… На жаль, многія тым і здавольваюцца: раз чарговы вершык напісаўся не горшы за іншыя, дык і добра…

Анатоль Івашчанка са сваёй нізкай вершаў «Сінявокая» — адваротны бок гэтага медаля. Ён якраз з тых, хто творчым высілкам волі адрывае свой гарызантальны пагляд, прагнучы вертыкальнай духаўздымнасці. Яго вершы нясуць у сабе новае ўспрыняцце старога свету, выяўляючы нестандартны фармат чалавечых і метафарычна-вобразных узаемаадносін, спрабуючы замацаваць суб'ектыўнае на трывалым грунце аб'ектыўнага:

Не той паэта, хто вершыкі піша,
не той празаік, хто піша пра заек.
Цяперашнім часам пісьменнік
іншы
найболей збярэ падабаек.
Той, хто напіша чоткі пражэкт,
той, хто засвоіць найбольшы
бюджэт,
хто ўсё разруліць, выдаць грант…
Вось хто цяперака думкі гігант!

Да паэтаў пошукавых, неадпастайных адносіцца і Таццяна Дзмітрыева з Магілёва. Сорамна, што дагэтуль не быў знаёмы з яе творчасцю. Большасць вершаў, якія склалі яе падборку ў «Дзеяслове», нязмушана-арыгінальныя, з тонкай, як кажуць, скурай, з нервовымі, адчувальна балявымі канчаткамі. Раю пачытаць. Як і вось гэты верш з цыкла «Zug. Accelerando»:

аўтобус
нахіляецца да мяне –
на прыпынку больш нікога

У Галоўліце на кожнага рэдактара вядзецца дасье, куды запісваюцца ўсе яго цэнзурныя грахі. Збярэцца гэтых грахоў некалькі, і цэнзар абавязкова дасць ход справе… На Галоўліце СССР кола не замыкаецца — над ім стаіць ЦК КПСС

У паэтычнай рубрыцы друкуюцца таксама вершы Юркі Голуба і Леаніда Галубовіча.

Што да прозы. Найперш вылучаецца чарговая нізка апавяданняў Віктара Казько «На кручку». Гэта густы хаатычны тэкст з панарамай савецкага (расійскага) і постсавецкага жыцця аўтара ў яго філасофскім развароце. Ён — для цярплівага, уважлівага і ўдумлівага чытача. Той жа, хто прачытае аповеды да канца, атрымае своеасаблівы мастацкі шок, пасля якога задумаецца над біблейскімі метамарфозамі зямнога чалавечага жыцця. Нядаўна я спытаў у Віктара Апанасавіча пра цяжкаваты замес яго стылістыкі. І ён адказаў мне, што гэта натуральная (жывая і рэчаісная) манера яго пісьма, якую ён выправіць не можа, не парушыўшы ўжо пазнавальнай многімі чытачамі сваёй літаратурнай адметнасці. Больш за тое, яна суладная і адпаведная яго празаічнаму дыханню, мысленчаму і сюжэтнаму ходу. Спрачацца не выпадала. Не магу не працытаваць некалькі важных, на мой погляд, фрагментаў з яго прозы, якія паказваюць на маштаб пісьменніцкай задумы В. Казько. З апавядання «Зямля як тэкст, альбо Валгаград, Сталінград, Царыцын»: «Савецкая рэчаіснасць паправіла справу. Угноіла глебу пад свае крывавыя міфы, сімвалы і святыні. Перапісала ці не ўсе тэксты сваёй і чужой зямлі, звяла іх да нікчэмнасці. Як жа мы зніякавелі і здрабнелі пасля здабычы агню і вырывання з пячораў. Ці не адно толькі ўдала атрымліваецца ў нас — паскудзіць, гадзіць на магілы продкаў ды на вечным агні памяці пражыць шашлыкі і каля яго спарваацца. Такія нашы сёння пасланні будучыні, тэксты, рукапісы і паліпсесты творцаў новых ідэалаў».

З аповеду «Дзверы замкнутыя, ключ у вечнасці»: «Сацыёлагі і псіхолагі растлумачылі і ахрысцілі падобную з'яву стварэннем у людства катастрофічнай свядомасці. Свядомасці самазнішчэння і самазабойства, да чаго прыводзіць адчуванне замкнутасці свету на самім сабе. Інакш, кароткае замыканне прасторы і часу, вякоў і стагоддзяў, калі якраз і нараджаюцца монстры і цмокі — Леніны, Сталіны, Троцкія і Гітлеры».

А вось Вінцэся Мудрова чытаць лёгка. Ён вольна і майстравіта выкладае прыгоды свайго маладога жыцця, прыхарошаныя і прыперчаныя сваім арыгінальным мастацкім талентам. Вось і гэты яго расповед пра «нябесныя знакі» 1986 года, што выявіліся яму на марознай Поўначы расійскага Наярбска, напэўна, намі, беларусамі, будуць зразумелымі лепш, чым іншымі.

Вельмі прыцягальная проза Паўла Ляхновіча. Яго апавяданне «Прыпяць цячэ…» нечым асацыіруецца ў чытацкай свядомасці з хэмінгуэеўскім шэдэўрам «Стары і мора». Рамантычна-драматычнае падводнае паляванне на велічнага сама заваражвае. Прырода і чалавек ды прырода чалавека — вось асноўная ідэя і тэматыка творчасці гэтага адоранага пісьменніка.

Даволі чытэльная проза паэткі Таццяны Будовіч-Барадулі. Яе праца ў літаратурным музеі, расчытка спадчыны і лёсаў нашых творцаў, разгадка самагубстваў — усё гэта міжвольна прыўнесена ёю ў панараму кароткіх расповедаў, якія сваёй псіхалагічнай неардынарнасцю накладваюцца на нашу рэчаіснасць.

Не сказаў бы, што «мне зайшлі», кажучы фразеалогіяй аўтара, дэбютныя празаічныя тэксты Марыны Булатоўскай. Гэта, як кажуць, для маладых і прасунутых. Спадзяюся, Марына пераж\ыла ўжо гэтыя свае літаратурныя парыванні. Таму не сумняюся, што з палону тых перажыванняў высунуцца новыя, ужо больш сур'ёзныя і глыбокія рэчы.

Друкуецца вялікая падборка перакладаў з сучаснай украінскай літаратуры. Асабіста мяне найбольш уразілі вершы Наталкі Белацарківец і Сяргія Жадана (пераклад А. Хадановіча), а таксама проза Марыны Варыч (пераклад Б. Пятровіча). На гэтым рубрыка не сканчваецца, бо ў дадатак выстаўленая проза ўжо вядомага нам Этгара Керэта ў перакладзе з іўрыту Паўла Касцюкевіча. Гэтым разам перакладчык выбраў кароткія арыгінальныя прытчавыя аповеды ізраільскага пісьменніка з яго кнігі «Раптам стук у дзверы», вартыя прачытання і траты часу.

Вольга Гронская прапануе чытачам пазнаёміцца з сучаснай аўстрыйскай паэзіяй праз поглядна-крытычныя асацыяцыі яе прадстаўніка Фердынанда Шмаца. Скажу шчыра: пачытаўшы, мне падалося, што наша сучасная не менш цікавейшая і не менш глыбейшая па сваім мастацкім узроўні.

У скароце друкуецца манаграфія Канстанціна Тышкевіча (1806-1868) «Вілія і яе берагі» (у гідраграфічных, гістарычных, археалагічных і этнаграфічных адносінах), адмыслова перакладзеная з польскай мовы Уладзімірам Васілевічам.

«Дзеяслоў» узнавіў публікацыю дзённікавых запісаў Міхала Дубянецкага. Нататкі носяць назву «Трэба рызыкаваць». Чытанне вымагае роздуму і асэнсавання. Да прыкладу, такі фрагмент пра часы савецкай цэнзуры: «Заведзеная сістэма функцыянуе спраўна — усе ператварыліся ў апалчэнцаў цэнзуры — і аўтары, і рэдактары, і паліграфісты. Многія па перакананні, што так яно і павінна быць, некаторыя ж — каб не страціць куска хлеба. Аўтар баіцца, што калі выдавецтва атрымае з-за яго аплявуху, у Галоўліце ці іншым «галоў», то больш не возмецца за выданне яго твораў. Гэта ў лепшым выпадку. А калі заўважана нешта больш-менш сур'ёзнае — паплоцца кар'ерай. Таму перш, чым несці рукапіс у выдавецтва, аўтар прасявае яго сам на густое цэнзурнае сіта… У Галоўліце на кожнага рэдактара вядзецца дасье, куды запісваюцца ўсе яго цэнзурныя грахі. Збярэцца гэтых грахоў некалькі, і цэнзар абавязкова дасць ход справе… На Галоўліце СССР кола не замыкаецца — над ім стаіць ЦК КПСС. Сетка густая. Але ж і гэта яе не поўная характарыстыка. Ёсць яшчэ шматлікі цэнзурны інстытут — чытачы. (…) Гэта чытальніцкія падонкі… Яны бяруць у рукі кнігу не для таго, каб далучыцца да добрага, вечнага, а для таго, каб вышукаць у ёй антысавецчыну і паказаць адпаведным органам, які ён пільны, надзейны і адданы».

Таксама ў нумары можна пазнаёміцца з творчымі партрэтамі былых сяброў і вядомых калег Кастуся Цвіркі, якія ўвайшлі ў яго кнігу «Човен часу» (Н. Гілевіч, Р. Барадулін, Г. Бураўкін). Эдуард Дубянецкі спрабуе-такі разгадаць «Загадку Стральцова». Іван Штэйнер разважае пра «канцэпцыю голаду ў беларускай і сусветнай літаратуры». Алесь Гібок-Гібкоўскі піша пра нечаканы досвед і згадкі, звязаныя з няпростым лёсам свайго бацькі («Прапаў без вестак»). Сяргей Кавалёў аналізуе гісторыю рамана Кастуся Тарасава «Пагоня на Грунвальд». Наталля Якавенка рэцэнзуе кнігу Валеры Гапеева «Ноч цмока», а Яўген Бяласін дзеліцца свежымі ўражаннямі ад нечакана ўскалыхнуўшай медыяпрастору кніжкі Андруся Горвата «Радзіва «Прудок». Завяршае публікацыі анатацыйная рубрыка новых кніг.

«Дзеяслоў» гэтым разам важкі як ніколі. Чытайма.

ЛеГал

Дзень нараджэння Тараса Шаўчэнкі

Да дня нараджэння Тараса Шаўчэнкі (10 сакавіка) адбыліся адразу два флэшмобы: # ШевченкоЧелендж2017 і #GlobalShevchenko. А Кіеўскі метрапалітэн за чытанне вершаў Кабзара прапускаў праз турнікеты бясплатна.

У сацсетцы facebook некалькі дзён з'яўляліся відэа, дзе людзі чыталі вершы Шаўчэнкі. Умовы ўдзелу ў Флэшмоб # ШевченкоЧелендж2017 былі такія: 1. Прачытаць любімы верш Тараса Рыгоравіча; 2. Запісаць аматарскае відэа і выставіць яго на сваёй старонцы ФБ; 3. Перадаць эстафету тром (і больш) наступным удзельнікам; 4. А тым, хто атрымаў эстафету, на працягу 24 гадзін выканаць умовы акцыі і перадаць яе наступным удзельнікам.

З 10 лютага да 8 сакавіка па ўмовах флэш-мобу #GlobalShevchenko трэба было зрабіць фота ці сэлф каля помніка Шаўчэнкі ў любым кутку свету, апублікаваць фота на афіцыйнай старонцы флэш-мобу ў facebook, а таксама на сваіх старонках у сацыяльных сетках, паказаўшы #GlobalShevchenko краіну і горад, дзе зроблена фота.

9 сакавіка а 16:00 (па кіеўскім часе) арганізатары заклікалі ўкраінцаў ва ўсім свеце прыйсці да помнікаў Тарасу Шаўчэнку і адначасова зачытаць верш з цыкла «У казематы». Гэта было найбольшае адначасовае чытанне твора Тараса Шаўчэнкі ў гісторыі.

Юбілей Яўгенія Еўтушэнкі

Паэт і сучасны класік Яўгеній Еўтушэнка 18 ліпеня будзе адзначаць сваё 85-годдзе.

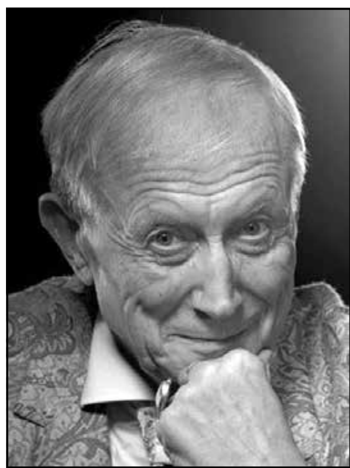

У гонар гэтага юбілею галоўныя сцэнічныя пляцоўкі Масквы будуць прымаць фестывaль. Па словах генеральнага прадзюсара праекта Сяргея Віннікава, ініцыятарам правядзення фестывалю ў гонар 85-годдзя Яўгена Еўтушэнкі выступіў«Інстытут сучаснага мастацтва», які прыцягнуў да ўвасаблення сваёй задумы розныя творчыя арганізацыі, пры гэтым ідэя атрымала падтрымку Міністэрства культуры РФ. У траўні і чэрвені запланаваны гастрольны тур Я. Еўтушэнкі з паэтычнымі вечарынамі па гарадах Расіі, Беларусі і Казахстана і сустрэчы паэта з маладымі літаратарамі ды студэнтамі творчых ВНУ Расіі ў «Музеі Яўгена Еўтушэнкі» ў Перадзелкіна.

Месцамі правядзення асноўных юбілейных мерапрыемстваў будуць галоўныя сцэнічныя пляцоўкі Масквы: Канцэртная зала імя П. І. Чайкоўскага, Вялікая зала Маскоўскай кансерваторыі.

Галоўная падзея фестывалю ў гонар юбілея Яўгенія Еўтушэнкі адбудзецца 13 чэрвеня ў Дзяржаўным Крамлёўскім палацы — музычна-паэтычны спектакль «Калі будзе Расія, значыць, буду і я». У ёй будуць удзельнічаць самыя знакамітыя артысты краіны: Ала Пугачова, якая выканае новую песню на вершы Я. Еўтушэнкі, Іосіф Кабзон, Леў Лешчанка, Міхаіл Баярскі, Дзіма Білан, Валерыя, Ларыса Доліна і яшчэ многія іншыя. Здымкі праграмы будзе весці Першы канал расійскага тэлебачання.

Яўгеній Еўтушэнка нарадзіўся на станцыі Зіма Іркуцкай вобласці ў сям'і геолага і паэта-аматара Аляксандра Гангнуса. Першы верш апублікавала газета «Советский спорт», а першая кніга вершаў «Разведчики грядущего» выйшла ў 1952 годзе; тады ж ён стаў самым маладым членам Саюза пісьменнікаў СССР. У 1963 годзе яго намінавалі на Нобелеўскую прэмію па літаратуры. Я. Еўтушэнка з'яўляецца аўтарам больш за 150 кніг, якія перакладзены на многія мовы свету. Найбольш вядомыя — паэмы «Брацкая ГЭС», «Мама і нейтронная бомба», зборнікі вершаў «Грамадзяне, паслухайце мяне», празаічныя творы, публіцыстыка, мемуары, анталогія рускай паэзіі «Паэт у Расіі — больш, чым паэт». З 1991 года Я. Еўтушэнка жыў у ЗША, выкладаючы ва ўніверсітэце Талсы. У жніўні 2013 года перанёс аперацыю па ампутацыі нагі, але, нягледзячы на гэта, не губляе бадзёрасці духу і не спыняе актыўнай працы...

Невядомае апавяданне Фіцджэральда

У амерыканскім часопісе «New Yorker» было апублікавана раней невядомае апавяданне Фрэнсіса Скота Фіцджэральда «The I.O.U.», датаванае 1920 годам.

Апавяданне пра кніжных выдаўцоў, гатовых падманваць чытачоў дзеля высокіх продажаў, было напісана пісьменнікам у жанры сатыры. Галоўны герой, ад чыёй асобы вядзецца расповед, — такі ж нядобрасумленны выдавец, у якога ёсць гісторыя лекара, які сцвярджае, што можа кантактаваць з мёртвым пляменнікам. І падчас паездкі ў цягніку ён выпадкова паказвае кнігу таму самаму пляменніку, які аказваецца жывым.

Раней у выдавецтве «Simon & Schuster» паведамлялі пра тое, што зборнік неапублікаваных апавяданняў Фіцджэральда «Я памру за цябе» (I'd Die for You) будзе апублікаваны ў красавіку гэтага года. Усе творы пісьменнік напісаў яшчэ ў сярэдзіне і напрыканцы 1930-х гадоў, і па розных прычынах яны не былі надрукаваныя.

80-годдзе Валянціна Распуціна

З нагоды 80-годдзя з дня нараджэння вядомага рускага пісьменніка Валянціна Распуціна 15 сакавіка па ўсёй Расіі прайшлі памятныя ўрачыстасці.

Адкрыліся адразу два музеі: у Іркуцку і на малой радзіме пісьменніка ў Усць-Удзе, а ва ўсіх школах Расійскай Федэрацыі прайшоў усерасійскі ўрок па творчасці Валянціна Распуціна. Увесь дзень эфір на радыё «Кніга» быў прысвечаны пісьменніку, акрамя гэтага, кожны дзень на працягу года там можна будзе пачуць творы Валянціна Рыгоравіча ў выкананні вядомых расійскіх акцёраў.

У Доме Пашкова Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі ў дзень імянін пісьменніка, 22 сакавіка, адбудзецца памятны вечар «З глыбіняў у глыбіні», на якім выступілі Наталля Салжаніцына, рэктар Літаратурнага інстытута Аляксей Варламаў, крытык і публіцыст Леў Анінскі, іншыя творцы, а студэнты тэатра Шчукінскай вучэльні прачыталі фрагменты з твораў В. Распуціна.

У Іркуцку з 5 па 9 кастрычніка пройдзе адзін з самых вядомых у свеце экалагічных фестываляў «Чалавек і прырода», задуманы пісьменнікам і які цяпер носіць імя Валянціна Распуціна. У гэтым годзе ў праграме будуць удзельнічаць не толькі дакументальныя фільмы пра пісьменніка, але і гульнявыя фільмы, створаныя па яго тэкстах. Таксама ў верасні ў Іркуцку пройдзе Форум маладых пісьменнікаў Расіі, краін СНД і замежжа, прысвечаны В. Распуціну.

У межах кніжнага фестывалю «Красная площадь» запланаваны круглы стол, прысвечаны творчасці В. Распуціна. Акрамя гэтага на кірмашы будуць прэзентавацца новыя выданні твораў пісьменніка (напрыклад, публікацыя перапіскі Валянціна Распуціна з Віктарам Астаф'евым). Восенню на Культурным форуме, які штогод праходзіць у Санкт-Пецярбурзе, пройдзе навукова-практычная канферэнцыя «Спадчына Распуціна: вечныя пытанні».

Кніга з карцінамі Буша-малодшага

Кніга-альбом «Партрэты мужнасці», у якой сабраны карціны былога прэзідэнта ЗША Джорджа Буша-малодшага, стала бэстсэлерам.

У яе ўвайшлі 66 партрэтаў ветэранаў амерыканскай арміі, з якімі Буш меў зносіны на працягу сваёй кар'еры.

«Я ведаю асабіста кожнага, каго намаляваў. Ствараючы партрэты, я думаў пра паходжанне гэтых людзей, іх службу, іх раненні», — адзначыў былы прэзідэнт.

Кніга паступіла ў продаж 27 лютага. Яна трымаецца на першым радку сярод бэстсэлераў жанру нон-фікшн па версіі «Publishers Weekly».

Новая кніга Кінгаў

Стывен і Оўэн Кінгі пішуць трылер пра тое, «што б адбылося, калі б усе жанчыны пакінулі свет». Кніга называецца «Спячыя прыгажуні».

Вядомы пісьменнік ужо супрацоўнічаў раней са сваім старэйшым сынам Джозэфам, які выдае творы пад псеўданімам Джо Хіл. Гэта будзе першая сумесная праца бацькі і малодшага сына Оўэна.

Падзеі рамана адбываюцца ў недалёкай будучыні, калі на Зямлі пачаўся дзіўны фенамен. Усе жанчыны падчас сну ператварыліся ў каконы, і мужчыны засталіся адны. Толькі адну жанчыну абышло цудоўнае ператварэнне. Таму Эві становіцца цэнтрам мужчынскага захаплення і нянавісці.

На творчым рахунку Оўэна Кінга — зборнік апавяданняў «Мы ўсе разам» і два раманы.

Трылер «Спячыя прыгажуні» з'явіцца на паліцах замежных крамаў 26-га верасня.

Матэрыялы старонкі падрыхтаваныя паводле публікацый ria.ru, Artnet, bustle.com, lenta.ru і Associated Press

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by